

MİLLİYETÇİLİK, TARİH VE İKTİDAR İLİŞKİSİ: KUZEY MAKEDONYA'DA "ANTİKLEŞME" SÜRECİ VE TARİH İNŞASI*

THE RELATIONSHIP OF HISTORY, POWER AND NATIONALISM: THE "ANTIQUIZATION" PROCESS AND THE PRODUCTION OF HISTORY IN MACEDONIA

Murat ALİU

Doç. Dr., Üsküp "Mother Teresa" Üniversitesi,
SBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
murat.aliu@unt.edu.mk, ORCID: 0000-0003-4271-2412.

Geliş Tarihi: 5 Kasım 2023; Kabul Tarihi: 15 Nisan 2024

Received: 5 November 2023; Accepted: 15 April 2024

ÖZET

Milliyetçilik çağında tarih, milliyetçiliğin siyasi hedeflerini meşrulaştırmada etkili bir araç olarak hizmet etmeye başladı. Milletlerin geçmişini keşfeden tarih, milliyetçi ideolojiyle, dolayısıyla siyasal iktidarla da yakın ilişkiye girmiştir. Siyaset ve tarih arasındaki bu yakın ilişki, millet ve ulus-devletlerin, ortak geçmişi gibi kültürel unsurlarla meşrulaştırıldığı Balkanlar'da daha da belirgin hale gelmektedir. Bu çalışmada 2006 yılında Makedonya¹ hükümetin himayesinde başlayan "antikleşme" sürecini incelemek amaçlanmaktadır. Antikleşme süreci ile Makedon halkının etnogenezi konusunda yeni bir kuram ortaya atıldı: çağdaş ile antik Makedonlar arasında etno-kültürel ve tarihsel sürekliliği. Makedon halkının köke-

* Bu çalışma, "Yeni Makedon Kimliğin İnşası: 'Üsküp 2014 Projesi' Üzerine Bir İnceleme", başlıklı doktora tezinin ilgili kısmından üretilmiştir.

¹ 2018 yılında imzalanan Prespa Antlaşması ile Makedonya, adını Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Prespa Antlaşması, Makedonya meclisinin devletin adını değiştirmek için anayasal değişiklikler yapmasının ardından 2019 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu makalede Kuzey Makedonya Cumhuriyeti yerine sadece Makedonya kullanılacaktır.

nine ilişkin bu yeni teori ve bunun sonucunda oluşan yeni ulusal anla-tının arkasında, Makedon ulusunun tarihsel meşruiyet eksikliği ve Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan gibi komşular tarafından tanın-maması yatmaktadır. Bu bağlamda "antikleşme", VMRO-DPMNE hükümetinin Makedon ulusunun "eksik" olan etno-tarihini devletin doğrudan müdahalesiyle üretme girişimidir. Antikleşme, bahsedilen komşuların 19. yüzyıldan beri Makedon ulusunun tanımaması ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslav komünistlerinin bir icadı olduğu yönündeki iddialarına topyekûn bir yanıt olarak tasarlanmıştı.

Anahtar Kelimeler: Antikleşme, İktidar, Tarihyazımı, Makedonlar, Antik Makedonlar.

ABSTRACT

In the age of nationalism, history began to serve as an effective tool in legitimizing the political goals of nationalism. History, which explored the past of nations, has also entered a close relationship with nationalist ideology and therefore with political power. This close relationship between politics and history becomes even more evident in the Balkans, where nations and nation-states are legitimized with cultural elements such as their common history. This study aims to examine the "antiquization" process that started in 2006 under the auspices of the Macedonian government. With the process of "antiquization", a new theory was put forward about the ethnogenesis of the Macedonian people: ethno-cultural and historical continuity between contemporary and ancient Macedonians. Behind this new theory of the origin of the Macedonian people and the resulting new national narrative lies the lack of historical legitimacy and the lack of recognition of the Macedonian nation by neighbors such as Bulgaria, Serbia, and Greece. In this context, "Antiquization" in this context is the attempt of the VMRO-DPMNE government to produce the "incomplete" ethno-history of the Macedonian nation through the direct intervention of the state. "Antiquization" was intended as an all-out response to the neighbours claims that the Macedonian nation has not been recognized since the 19th century and was an invention of the Yugoslav communists after the Second World War.

Keywords: Antiquatization, Power, Historiography, Macedonian, Ancient Macedonians.

GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNTEM

Tarih ve iktidar ilişkisi özellikle ulus devletin ve milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla baş gösteren bir olgudur. Ulus devlet ve milliyetçilik, tarihin politikleşmesinden ve ideolojikleşmesinden beslenmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde tarih, ulusal farkındalığın şekillendirilmesindeki kullanımıyla ulus inşa sürecinin önde gelen araçlarından biri olagelmiştir. Ulusların geçmişleri üzerine yapılan araştırmalar, Avrupa'da milliyetçiliğin ilk filizlerinin

ortaya çıkmasında ve uluslaşma sürecinin başarılı olarak tamamlanmasında büyük bir rol oynamıştır (Tosh, 1997: 5).

Tarihin bir bilim olarak ortaya çıkışı, milliyetçiliğin ve ulus devletlerin ortaya çıkışıyla zamansal ve mekânsal açıdan örtüşmektedir. Ulus devlet sürecine geçilmesiyle tarihin yeniden yazılmaya başlanması zamansal olarak koşutluk içermektedir (Ersanlı, 1992: 22). Milliyetçilik ile tarih arasındaki ilişki aydınlanma çağının (18. yüzyılın) bir ürünüdür. Aydınlanmacılar tarihin didaktik ve ilerlemeci bir yönünün olması gerektiğine inanıyorlardı. Bu dönemde ulusal tarih, Orta Çağ'daki Hristiyan evrensel tarih anlayışına bir tepki olarak doğmuştu. Aydınlanma düşünürleri tarih ve ilerleme kavramlarını bir arada işledi. Bu anlamda insan aklı ve özgürlüğü giderek artan bir etkiye sahip oldu. İlerlemeci tarih anlayışını destekleyen aydınlanmacı filozoflar, kendilerini ve mensup oldukları milletleri buldukları tarihsel sürecin içinde daha merkezî bir yere konumlandırma çabasına girdiler. Dolayısıyla aydınlanmacılar evrensel yerine ulusal bir tarih tasarlamaya başladılar. Ulusal tarih, tarihin uluslaşması ve tarihin ideolojik kılınması olgusu bilgi-iktidar ilişkileri çerçevesinde gelişti. Böyle bir tarih anlayışı tasarlanması ve ideolojik kılınması fikri, seçkinler ve tarihçiler tarafından gündeme getirildi. 19. yüzyılda kurulmaya başlayan ulus devletlerin her biri kendi geçmişinin yanında yeni bir tarih yaratma girişiminde de bulundular. Tarihçiler başta olmak üzere milliyetçi entelijansiya, bilim insanları ve düşünürler tarihi yaratmanın yanı sıra doğrudan devlet liderleri olarak da ulus devletin ve millî tarihin yaratılmasında önemli bir rol oynadılar.

Anthony Smith tarihçilerin, özellikle 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinde milliyetçiliğin yayılmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Milliyetçiliğin ilk çağında tarihçiler, ulusu bireysel özgürlüğün bir teminatı olarak görme eğilimindediler. Fransız Devrimi'nden sonra birçok tarihçi kardeş çağın başladığı tezini ileri sürmüştür. Bu tezin temel söylemi:

Artık zengin ya da fakir, soylular yahut plebler yoktur; toplumsal konumlardan kaynaklanan anlaşmazlıklar ve kavgalar ortadan kalkmış durumdadır; herkes, yani karşıt mezhepler, inananlar ile inanmayanlar, Protestanlar ve Katolikler kardeşlik ve barış içindedirler!"

cümleleri ile dile getirilmiştir (Smith, 1999: 174).

Tarihçiler meslek etiği açısından öncelikle bir milletin tarihini yanlış yazmamakla mükellef veya en azından bu yönde azami çaba göstermekle yükümlüdür (Hobsbawm, 2010: 27). 19. yüzyılda Avrupa kültür ve düşüncesinin millileştirilmesi, tarih yazımının da millileştirilmesini içermektedir.

19. yüzyılın büyük bir kısmı ve 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca ulusal tarih daha baskın çıkmaya başlarken, bu dönemde, üniversitelerdeki tarih dersleri ve seminerleri, pek çok tarihçi tarafından tarih yazımının en yüksek biçimi olarak algılanan ulusal tarihin hakimiyetinde olmaya başlamıştır. Ulusal tarih anlatıları, Avrupa çapında çok çeşitli milliyetçiliklerin temelini oluşturmuş, ulus devlet oluşumunu, devrimi, iç savaşı, soykırımı ve etnik temizliği meşrulaştırmada etkili olmuştur. Avrupa'nın her yerinde ulusal tarihçiler, *kendi* tarihinin bir şekilde mahsus olduğunu ve benzersiz özellikler taşıdığını iddia etmiştir. Bu doğrultuda Avrupa'daki tarihçilerin eğilimleri, ulusal kültürlerinin özgünlüğünü vurgulayan Avrupa romantizminin mirasıdır (Berger, 2009: 30).

Romantizmin en büyük özelliği geçmişi nostaljik bir hayranlıkla yüceltmektir. Burada vurgulanması gereken romantik akımın, aydınlanmanın tarih kavrayışıyla çatışmamasıdır. Romantiklerin amacı kısaca betimlendiğinde, halkın eğitilmesi yoluyla aydınlanmış insan yaratma çabasıdır. Halkın eğitilmesinden anladıkları ise tarihsel değişimi hızlandırabilmek için irade kavramına önem vermektir. Böylelikle romantizmin, milliyetçi tarih kavramını ilerletici bir güç olarak geliştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Romantikler yalnızca insan aklının evrenselliğini değil, aynı zamanda insanoğlunun eğitebileceğine de inanmışlardır. Romantik akımın önde gelen düşünürlerinden Johann Gottfried Herder'e göre; *her ulus kendini özgün bir biçimde ifade ederek insanlığın gelişimine katkıda bulunuyordu* (Ersanlı, 1992: 20). Herder'in başlıca önermesi, evrensel bütünlük adına, yerel özgünlüklerin ihmal edilmemesi gerektiğidir. Diğer bir deyişle Herder, Dünya tarihi adına milletlerin özgün ve özel tarihlerinin göz ardı edilmemesi gerektiği tezini ileri sürmektedir. Zira, her toplum tarihten başka anlamlar çıkarır, farklı yorumlar yaparak kendini tanıma ve tanımlama imkânını elde eder (Aksakal, 2015: 231). Dolayısıyla tarih tek ve bir tane değildir. Diğer bir ifadeyle, ne kadar halk ve millet varsa o kadar da tarih vardır.

Romantikler, Almanlar için kendi tarihlerini keşfedip daha önce pek dikkat çekmemiş birçok özelliğini ortaya çıkarmışlardı. Bu geçmiş onları mest etmiş, tarihi yeniden canlandırma girişimleri birçok hazineyi ve nice gizli kalmış değeri ortaya çıkarmıştı (Rocker, 2019: 259). 19. yüzyılın ikinci yarısında, Batı'daki okullarda ve üniversitelerde tarih eğitimi milliyetçiliğin yayılmasıyla orantılı olarak artmıştır. Bir yandan, *ecoles libres* denen okullarda ulusal geçmiş kolektif hafızaya intikal ettirilmeye çalışılırken, diğer yandan da akademik çevrelerde tarih, bilimsel bir disiplin olarak bir ilgi alanı olmaya başlıyordu. Böylelikle Avrupa'da tarih eğitimi ulusal kimlik yaratmak ve güçlendirmek için bir araç haline getirilmiştir (Ersanlı, 1992: 20).

Eric Hobsbawm (1999), tarihin milliyetçilik için temel ham madde olduğunu belirterek iki mefhum arasındaki ilişkiyi şu şekilde ortaya koyar:

Nasıl haşhaş eroin müptelalığının ham maddesiye, tarih de milliyetçi etnik ya da fundamentalist ideolojilerin kaynağıdır. Geçmiş, bu ideolojilerin asli öğelerinden birisi. Belki de asli öğesidir. Eğer amaca uygun bir geçmiş yoksa her zaman için yeniden icat edilebilir. Aslında, şeylerin doğasında genellikle tümüyle uygun bir geçmiş de yoktur, çünkü bu ideolojilerin meşru olduğunu iddia ettikleri fenomen, eskiye dayalı ya da ebedi olmayıp, tarihsel açıdan yeni bir fenomendir (9).

Ulusal geçmişin -etno-tarihin- keşfedilişi ile milliyetçilik arasındaki bu zorunlu bağlantı, milliyetçiliğin ortaya çıktığı hemen hemen tüm ülke ve halklarda mevcuttur. Ülkenin geçmişine ilişkin araştırmalar genellikle siyasi seçkinler tarafından dikte edilmektedir. Milliyetçi tarihçilerin veya millî tarihin görevi, milletin kökenini, zaman ve mekân içindeki varlığını, şanlı savaşlarını ve kahramanca geçmişini, atalarının direnişlerini ve fedakârlıklarını keşfetmek; kimi zaman ise ideolojik ve politik ihtiyaçlar için onu icat etmektir. Ancak her şeyden önce, ulusal tarih yazımının ve milliyetçi tarihçilerin temel amacı, ulusun kökenleri veya jeneolojisi (soy bilimi) hakkında bir hikâye üretmektir. Başka bir deyişle her millî tarih yazımının temel amacı milletin başlangıcına dair bir anlatı inşa etmektir. Milliyetçi tarihçiler ise her zaman kendi uluslarını kadim bir ulus olarak tasvir etme eğilimindedirler.

Bu çalışmada, iktidar ve tarih arasındaki ilişki incelenerek, bu teorik çerçeveden hareketle Makedonya'da 2006 yılında VMRO-

DPMNE² hükûmeti tarafından başlatılan *antikleşme* süreci analiz edilecektir. VMRO-DPMNE hükûmeti *antikleşme* süreci aracılığıyla, Makedon ulusunun tarihî ve kültürel meşruiyet eksikliğini telafi etmeyi amaçlamaktadır. Çünkü Makedon milliyetçi söyleminin ve Makedon ulusunun üzerine inşa edildiği tarihsel ve kültürel mirasın tamamı komşu ülkeler tarafından sahiplenilmektedir. Bu doğrultuda *antikleşme* ile Makedon halkının etnik kökenine dair yeni bir anlatı inşa edilmeye çalışıldığını ileri sürerek, bu girişimin neden gerekli olduğu sorusunun yanıtları bulunacaktır. Siyasetin veya ideolojinin dili çoğu zaman az şey söyler, daha fazlasını gizler. İktidarın mesajı ve amaçları her zaman kasıtlı olarak karmaşıktır ve her şeyi söylemez. Bu varsayımdan yola çıkarak, *antikleşme* sürecinin yapısökümcü bir okumasını yaparak, hükümeti böyle bir girişime iten nedenleri ve ana motifleri tartışmaya açarak, bütünü küçük parçalara bölerek *antikleşme* sürecinin arkasındaki yatan nedenleri ve ana motivasyonu açığa çıkartmaya çalışacağız.

Bu çalışmada uyguladığımız yöntem, söylem çözümlemesi olarak da tanımlanabilir. Söylem çözümlemesi en yalın anlatımı ile dilin incelenmesidir. Ancak bu inceleme ifade edilen dilsel öğelerin basit bir incelemesi değildir, ifadelerin/söze dökülenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektirmektedir. Söylem çözümleme, söylem ya da dil kullanımının sadece biçimsel (fonolojik ya da sözdizimsel) yönü ile ilgilenmez. Bundan ziyade ilgi odağını toplumsal ve kültürel bağlam içinde iletişim kuran dil kullanıcılarının oluşturduğu sosyal olaylara çevirir. Söylem çözümlemesi eleştirel bir yaklaşımla; söylem aracılığıyla konuşucu tarafından gerçekleştirilen, aktarılan mesajı ve bununla beraber söylemi ortaya koyan kişi veya yapının ideolojisini açığa çıkarmakta kullanılır (Halil v.d., 2008: 105).

Bu bağlamda çalışmada, *kim nasıl ve niçin konuşuyor?* sorusunun cevabı aranacaktır. Bunun için söylem kurucuların, yani *antikleşme* sürecinin politik mimarları olan siyasetçilerin, akademisyenlerin ve diğer bilim insanlarının kullandıkları dil ve ilettikleri mesajlar incelenerek, ideolojik, politik nedenleri ve aynı zamanda amaçlarının ne olduğu kaleme alınacaktır.

² İç Makedon Devrimci Örgütü- Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi.

Buna istinaden, dönemin (2008-2014) değişik günlük gazete ve dergilerini tarayarak birincil kaynaklardan yararlanmaya özen gösterilmiştir. Ayrıca tarihçilerin başta olmak üzere konuyla ilgili olan diğer alandaki araştırmacıların yayınladıkları eserlere, makalelere, diğer akademik ve akademik olmayan metinlerine de bakılmıştır.

Makale toplam dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde milliyetçilik çağında tarih ve iktidar ilişkisi tartışılarak teorik çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde Balkan ülkelerinin tarih ya da geçmişe olan *takıntısına* ve Balkan ülkelerinin neden bu kadar çok tarihe ihtiyaç duydukları sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölüm, *antikleşme* sürecinin genel betimlemesi ve tanımlanması üzerinedir. Son bölüm ise bu sürecin eksenini oluşturan *Üsküp 2014* projesi hakkındadır.

1. BİR BALKAN TAKINTISI: TARİH ÜRETMEK

Winston Leonard Spencer Churchill'e göre, Balkan halklarının en önemli özelliklerinden biri *tüketebileceğinden fazla tarih üretiyor*³ olmasıdır. Çok fazla tarih ihtiyacı, tarihin siyasallaştırılması ile ideolojikleştirilmesidir. Balkan milliyetçiliğinin ortaya çıktığı 19. yüzyıldan itibaren siyasî ve akademik seçkinler için tarih inşası bir saplantıya dönüşmüştür. Hatta, bu durum içinden çıkılmaz patolojik bir duruma evrilmiştir. Bu ihtiyaç, yani tarih inşa etme ihtiyacı, tarihin ulus devletlerin ve milletin varlığını meşrulaştırmaya uygun bir araç olarak görülmesiyle ilgilidir. Öte yandan Balkanlar'ın geçmişi o kadar iç içe girmiştir ki, öznel bir şekilde araştırmak ve yorumlamak oldukça zordur. Balkanların geçmişi göz önüne alındığında; devletlerin sınırları, halkların etno-kültürel kimliği, dilleri vb. söz konusu olduğunda bir çatışma alanı olarak dikkat çekmektedir.

Balkan coğrafyası tarih boyunca farklı imparatorlukların, devletlerin ve krallıkların hâkimiyeti altına girmiştir. Zaman zaman

³ Churchill'e atfedilen ve çok sık alıntılanan bu sözün İngiliz mizahçı H.H. Munro (Saki) tarafından Girit için *the people of Crete unfortunately make more history than they can consume locally* şeklinde söylendiği, fakat daha sonra farklı şekilde yayıldığı belirtilmektedir. Bkz. Keith Brown, *The Past in Question: Modern Macedonia and Uncertainties of Nation* (Princeton: Princeton University Press, 2003); önsözden aktaran: Mehmet Hacısalihoğlu, "Geçmişle Bitmeyen Kavga: Balkanlarda Tarih ve Tarihyanması," *Doğu Batı Dergisi*. 89 (Mayıs-Haziran-Temmuz 2019): 47.

Balkan halkları kendi devletlerini kurmayı başarmıştır. Yine de demografik açıdan bakıldığında, Balkanlar farklı milletlerin yaşadığı, çeşitli dillerin ve şivelerin konuşulduğu ve çok sayıda kültürlerin kesiştiği bir coğrafyadır. Bu durum Balkanlar tarihinin nesnel bir şekilde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Milliyetçilik ve millî tarihyazımları ise bu güçlüğü daha da pekiştirmektedir. Zira, Balkanlar'daki tüm milliyetçilikler ve tarihyazımları, Balkan tarihini ulusal çıkarları doğrultusunda yazmaya ve yorumlamaya meyillidir. Modern Balkan tarihyazımları dönemin egemen olan romantizm ve pozitivistimin güçlü etkisi altında şekillenmiştir. 18. yüzyıla kadar hakim olan tarih yazımlarının etik-didaktik ve dinî yaklaşımı tek boyutlu bir misyona dönüştürülmüştür: *Ulusal bilinci şekillendirmek, ulus-devleti meşrulaştırmak, böylelikle önemli bir toplumsal işlev yerine getirmek* (Todorova, 2015: 363). Balkanlar'daki tarihçiler ulus devletlerinin sınırlarını, milliyetçiliklerini hatta şovenist ve yayılcı iddialarını meşrulaştırmak için öznel tarih okumaları yapmışlardır. Anılan tarihçi zümresi geçmişi çarpıtmakta, abartmakta, hatta zaman zaman bu amaçlara ulaşmak için tarih icat etmektedirler.

Tarihin inşası ve ideolojik amaçlarla araçsallaştırılması olgusuna Makedon tarihçilerde kayıtsız kalmamıştır. Bu minvalde Makedonların kendi etno-tarihini keşfetme ihtiyacı, Balkanlar'ın diğer halklarından daha fazla olduğunun altı çizilmelidir. Mehmet Hacısalihioğlu'nun ifade ettiği gibi; *her milletin tarihi belli bir dereceye kadar icat edilmiştir, ancak Makedonya'da bunun dozu çok daha yüksek olmak zorundadır* (Hacısalihioğlu, 2020: 228). Bu durumun iki temel nedeni vardır. İlki, Makedon milliyetçiliği ve millî bilincinin özellikle kültürel, coğrafi, dilsel ve dinî olarak yakın olan Sırp ve Bulgar milliyetçiliğinden çok daha sonra ortaya çıkmasıdır. İkincisi ise gecikmenin bir sonucu olarak, Makedonya'nın komşu devletleri olan Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın, Makedon ulusunun ve ulusal kimliğinin varlığını inkâr etmesidir.⁴

⁴ Mehmet Hacısalihioğlu; Makedonların geçmişlerini kurgulama ihtiyacının iki nedenden dolayı kaynaklandığını ileri sürer: Sorunlardan biri eski Makedonlara dayanan, 19. yüzyıla kadar kullanılmayan bir coğrafyayı tanımlamak amacıyla canlandırılan Makedonya isminin eski Makedonlarla bilinen bir devamlılığı olmayan bir Slav topluluğu tarafından 20. yüzyılın ortasında bir ulus ismi olarak resmen alınması (örneğin Türklerin de kendilerine Hitit ulusu demesi gibi bir şeydir bu),

Ayastefanos Antlaşması ile Berlin Kongresi'nden sonra *Makedonya Meselesi* ortaya çıkmıştır. Balkan ülkeleri ve özellikle Makedonya açısından Osmanlı-Rus Savaşının en önemli sonuçlarından biri, 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasıdır. Bu antlaşmayla Tuna Nehri'ne kadar Balkan Yarımadası'nın kuzeyindeki vadiyi, Edirne'ye kadar Trakya'yı, Üsküp ile birlikte Makedonya'yı, Arnavutluk'ta Ohrid, Debar ve Korça'yı, Yunanistan'da Kostor'u (Kastoria) ve hâlâ Osmanlılar'ın olan, Meriç'ten Selanik'e uzanan ve Ege Denizi'ne açılan bir yolu içine alan Büyük Bulgaristan'ın kurulması öngörülmüyordu (Aydın, 1990: 333).

Ayastefanos Antlaşması ancak birkaç ay geçerliliğini koruyabildi. İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa devletleri için, bir Rus uzantısı gördükleri bu yeni Büyük Bulgaristan devletinin, Balkanlar'a hâkim olması kabul edilmez bir şeydi (Mazower, 2017: 141). Berlin Kongresi'nde alınan kararlar ile Ayastefanos Antlaşması geçerliliğini kaybetmesine ve Bulgaristan bu antlaşmayla aldığı topraklardan geri çekilmesine rağmen, özellikle 1885'te Bulgaristan'ın bağımsızlığından sonra, Bulgaristan'ın irredentist ve yayılcı politikaları en çok Makedonya bölgesini tehdit ediyordu (Rudomentof, 2001: 141). Çünkü, Ayastefanos Antlaşması, Makedonya bölgesine yönelik talep ve iddialarını meşrulaştırıcı bir belge işlevi görmüştü. Ancak Berlin Kongresi'nden sonra milliyetçi güdülerden etkilenecek Makedonya topraklarını işgal ve ilhak etmek isteyen yalnızca Bulgaristan değildi. Yunanistan ve Sırbistan da Bulgaristan kadar Makedonya bölgesini ilhak etmek ve bölgesinde yaşayan halk üzerinde kendi hâkimiyetini kurmak arzusundaydı. Böylelikle Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan arasında Makedonya bölgesinin kime ait olduğu ve kimin tarafından kontrol edileceği amansız bir rekabetin ve savaşların nedeni olmuştur.

ikinci sorun ise 20. yüzyılın başlarında belgelerde Bulgar olarak tanımlanan bu topluluğun Bulgar olmadığını dünyaya ve özellikle de Bulgaristan'a ispat etme ve bunları ikna etme zorunluluğu olmuştur. Bkz. Mehmet Hacısalihioğlu, "Makedonya Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı," *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı* içinde, ed. Mehmet Hacısalihioğlu (İstanbul: Balkar, 2020).

Yunanlar Nevrokop ve Manastır'a kadar yayılmayı hedeflerken, Sırp lar güneyde Florina, Strumica ve Manastıra kadar yayılmayı hedefliyordu. Bulgarlar ve Yunanların ulusal çıkarları Orta Makedonya bölgesiyle örtüşürken, Bulgarlar ve Sırp lar Osmanlı Makedonyası'nın orta ve kuzey kesimini hâkimiyet altına alma mücadelesine giriştiler (Bozeva-Abazi, 2002: 126).

Her üç devlet bu toprakların tarihsel olarak kendi devletlerinin bir parçası olduğunu ve bu topraklarda yaşayan Slav nüfusun etnik kimliğinin kendi halklarının kimliğiyle aynı olduğu tezini ileri sürüyordu. Bu iddiaya kısaca bakıldığında; Bulgaristan için Makedonya, Bulgar devletine ait bir parçadır ve bölgede yaşayan halkın etnik kimliği Bulgardır. Sırbistan için, Güney Sırbistan'ın bölümü olmasının yanı sıra ahalisi Slav'dır ve halk da Sırp'tır. Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan Makedonya'da yaşayan Slav halkının etnik kimliğine yönelik iddialarını bazı etnik ve dilsel özellikleri gerekçe göstererek meşrulaştırmaya çalışmıştır. Böylelikle Sırp lar Makedonya'daki Slav halkın, Sırp etnik kimliğini veya ulusallığını kendi gramerinin bazı özellikleri vurgulayarak kanıtlamaya çalışıyordu. Bulgarlar fizyolojik olarak Makedonya'daki Slav halkının Sırp lardan ziyade Bulgarlara daha çok benzediğini ve Makedonca'nın Bulgarca'nın bir lehçesi olduğunu öne sürerek Makedonya'daki Slav halkın Bulgar etnik kökenleri ve aidiyetini kanıtlamaya çalışmıştır. Yunanistana göre ise Makedonya'daki Slav halkın büyük bir kısmı kendini Yunan olarak tanımladığı için *Slavca konuşan 'Yunanlar'*dır (Rossos, 2008).

Makedonların kendi etno-tarihini icat etme ihtiyacı yukarıda anılan devletlerin söz konusu iddialarıyla yakından ilgilidir. Sözün özü iddialar *Makedonya Meselesi* ile doğrudan ilintilidir. *Makedonya Meselesi* özünde üç sorunu barındırmaktadır. Tarihsel bağlama değerlendirilen bu üç sorun şu şekilde vücuda gelmektedir: *Makedonya hangi bölgesel sınırları kapsamaktadır?*, *Bu toprak parçası hangi ülkeye aittir?* ve *Makedonya denilen bölgede yaşayan Slav halkın etnik aidiyeti ve kimliği nedir?* (Пери, 2001: 2). Tarihsel gerçeklik bakımından ele alınacak olursa bu üç soruya nesnel bir cevap vermek oldukça güçtür. İlk sorunun kaynağı, Makedonya bölgesinin sınırlarının tarih boyunca değişkenlik göstermiş olmasıdır. Makedonya'nın sınırları, hangi devlet tarafından yönetildiğine veya hâkimiyeti altında bulunduğuna bağlı olarak değişmiştir. Makedonya bölgesinin kime

ait olduğu, sorusu üzerine net bir cevap vermek zordur. Zira, Makedonya coğrafyası tarihin değişik dönemlerinde farklı güçlerin hâkimiyeti ve kontrolü altında bulunmuştur. Son olarak, Makedonya meselesini oluşturan üçüncü sorun, bölgede yaşayan Slav halkın etnik veya ulusal kimliğinin belirlenmesi konusudur. Çünkü bu sorun 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ortalarına kadar tartışmalı ve cevabı zor verilebilecek bir mesele olarak gündemde kalmıştır.

Bu doğrultuda sarıh bir şekilde ifade edilmelidir ki, bölgedeki Slav halkın etnik aidiyeti veya kimliği söz konusu olduğunda kesin bir şey söylemek imkânsızdır. Makedonya'daki Slav halkı konusunda net olan tek şey, bu ahalinin büyük bir çoğunluğunun Hristiyan olmasıdır. Ancak Makedon tarih yazımının iddiası, bölgedeki Slavların etnik kimliğinin diğer komşu ülkelerdeki Slavlardan farklı olduğu yönündedir. Onlar, bu halkın etnik kimliğinin Makedon olduğunu ileri sürmektedir (Brailsford, 1971; Banac, 1984; Rusinow, 1995).

2. "ANTİKLEŞME" SÜRECİ

Makedon ulusal kimliğinin komşu halklar tarafından inkar edilmesi Makedon siyasetçiler ve aydınlar arasında milletin tarihsel varlığını ve sürekliliğini kanıtlama çabalarının yanı sıra bilimsel açıdan meşrulaştırma peşinde koşmalarına neden olmuştur.⁵

⁵ Makedonya Devleti'nin, Makedon ulusunun ve ulusal kimliğinin inkârı ya da tanınmaması denildiğinde, ulusu ve ulusal kimliği oluşturan unsurların inkârı anlaşılmalıdır. Komşu ülkelerin, yani Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın Makedonya Meselesine, yani Makedon ulusuna karşı tutumları tarihin farklı dönemlerinde değişiklik göstermiştir. Ancak onların tutumları iki döneme ayrılabilir: Yugoslavya Federasyon'un içinde ilk bağımsız Makedonya Devleti'nin kurulmasına, yani 1944 yılına kadar üç komşu devletin tutumu Makedon ulusunun ve ulusal kimliğinin varlığını tamamı inkâr etme olmuştur. Ancak, 1944'ten sonra komşu devletler, Makedon ulusunu oluşturan unsurların, yani ulusun sembolleri, tarihsel mirası, dili vb. inkâr etmeyen bir politika izlemişlerdir. Örneğin, Bulgaristan başından beri Makedon dilinin Bulgarcanın sadece bir lehçesi olduğunu savunmaktadır. Bugün, Makedon tarih yazımının saydığı Makedon kahramanları ve tarihî şahsiyetleri, Bulgaristan tarih yazımını Bulgar olduklarını ileri sürer. Yunanistan, 1944'ten sonra yeni devleti *Makedonya* adı altında tanımayı reddetmiştir, çünkü Yunanistan'a göre *Makedonya* ismi kendi antik tarihinin ve kültürel mirasının bir parçasıdır. Yunanistan aynı gerekçeyle 1990'daki bağımsızlığının ardından Makedonya'nın *Vergina Güneşi* sembolü olan resmi devlet bayrağını tanımamıştır.

Doksanlı yılların tarihyazımında meydana gelen revizyonizm ile beraber çağdaş ile antik Makedonlar arasında etno-kültürel bir bağ kuran söylem, 2006 yılında VMRO-DPMNE ikinci kez iktidara geldiğinde daha yoğun bir şekilde vurgulanmıştır. 2006 yılına kadar bu söylem akademik çalışmalar ve siyasî söylemler ile sınırlıyken; 2006 yılından sonra tarihyazımının ve tarihçilerin ana konularından biri olmuş ve siyasî söylemin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Dahası 2006 yılından sonra çağdaş Makedonlar ile antik Makedonlar arasında etno-kültürel ve tarihsel süreklilik çabaları bir nevi devletin resmî ideolojisi hâline gelmiştir. VMRO-DPMNE Partisi'nin önderliğindeki hükümet, Makedonların antik kökenleri konusunda iddiaları ve teorileri kanıtlayabilecek siyaseten somut adımlar atarken, çağdaş Makedon halkı ile antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel sürekliliği vurgulayan söylem, 2006 yılında VMRO-DPMNE'nin öncülüğünü ettiği *antiquization/antikleşme* (*antikvizacija/антиквизација*) denilen süreçte kültür/kimlik politikalarıyla başlamıştır (Aliu, 2023; Урбанек, 2011).⁶

Bir etno-tarih inşa etmek anlamına gelen *antikleşme* süreciyle amaçlanan Makedon ulusunun tarihsel varlığını, sürekliliğini ve en önemlisi antikliğini ispatlama çabasıdır. En yalın tanımıyla *antikleşme*; çağdaş Makedonlar ile antik Makedonlar arasında doğrudan bir bağ ve devamlılık söz konusu olduğu varsayımına dayanan kimlik politikalarının adıdır (Vangeli, 2011: 13). Bu önermenin temelini ise Büyük İskender'e dayanan yeni bir tarih ve kimlik inşa etme ideolojisi olarak özetlemek mümkündür.

Bu varsayımlar VMRO-DPMNE hükümetinin antik Makedonya'ya yüklediği spesifik anlamlarla doğrudan ilgilidir. Siyasî

⁶ *Antikleşme* denilen süreç ve politikalar; (a) Kamusal kurumların ve mekânların yeniden adlandırılması, (b) Çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki tarihsel sürekliliği ve kültürel bağlar meşruiyetini sağlayacak arkeolojik kazıların gerçekleştirilmesi, (c) Söz konusu çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki tarihsel sürekliliği ve kültürel bağları simgeleştirecek birtakım simgelerin ve sanat eserlerinin mekânlarda somutlaşması, (d) Kamuoyu için görsel klipler yayımlanması, (e) *Geleneklerin icadı* anlamında farklı ulusal törenler icat edilip hayata geçirilmesi, (f) Resmî tarihyazımındaki revizyonist söylemin daha radikal bir şekilde dile getirilip hegemonik bir söylem kılınması çabalarının gösterilmesi ve (g) Yeni kamusal mekânların yaratılması ve kamusal mekânların dönüştürülmesi gibi politika/stratejileri içermektedir.

iktidar *antikleşme* sürecini ve kültürel politikalarını, antik Makedonlar ile eski Yunan uygarlığı arasında etnik ve hars bağının olmadığı üzerine kurgulamıştır. Anılan zümre bilhassa Makedonların ve Yunanlıların ayrı iki millet oldukları tezini vurgulamaktadır. VMRO-DPMNE hükûmeti, *antikleşme* politikaları ve söylemlerinde çağdaş ve antik Makedonlar arasında doğrudan var olan tarihsel bağı siyasette de kurmaya çalışmaktadır (Tziampiris, 2011: 70-71). VMRO-DPMNE hükûmeti, *antikleşme* politikaları aracılığıyla, Makedon ulusunu yurtiçi ve dışında ayrı bir ulus olarak meşrulaştırmayı amaçlamaktadır (Урбанек, 2011: 11).

Söz başı olarak *antikleşme*, Makedon ulusal kimliğini güçlendirmek amacıyla *mite* dayalı bir geçmiş icat etmeye yönelik yeni bir girişimdir. *Antikleşme*, çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel ve tarihsel devamlılığı varsayan ve Makedon ulusunun, Balkanlarda en köklü ve özgün ulus olduğunu göstermeyi amaçlayan bir öğretilerdir. *Antikleşme* ile VMRO-DPMNE hükûmeti, Makedonları Balkanlardaki *kardeş* Slav halkları ile arasında kültürel sınırlar çizerek, Slavların değil, antik Makedonların varisleri olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu milliyetçi öğretisi, bir yandan Makedon ulusunu Balkanlardaki komşu Slav uluslarıyla etno-kültürel benzersizliğini kanıtlamaya ve böylece Makedon ulusunun dış *ötekiler* karşısında meşruiyetini sağlamaya çalışırken, diğer yandan, etnik Makedonların vaat edilmiş topraklarında *yabancı* bir unsur olarak gördüğü Arnavutlara karşı devlet mülkiyetini meşrulaştırmayı amaçlamaktadır (Aliu, 2023: 243).

Antikleşme Makedon etno-tarihini keşfetme sürecinin ifadesidir. Etno-tarih nesnel bir tarihinin geçmişe dair tarafsız araştırmasını değil, halkın verili bir kültürel biriminin sonraki nesillerinin, atalarının, gerçek ya da olduğu varsayılan deneyimlerine dair öznel görüşü anlamında kullanılır. Bu tanımlama tarihçi için *mit* denilen şeyden ayrı düşünülemez. Bu minvalde *mit* kavramıyla kastedilen geçmişin olaylarını ve şahsiyetlerini tamamen uydurmak veya hayal etmek değildir. Özellikle siyasal *mit*ler ile geçmiş abartılır, idealleştirilir yahut çarpıtılır. Bu anlamda Smith, siyasal *mit*leri, şimdi ve gelecekte karşılaşılan bir tür kolektif ihtiyacı sağlayan kahramanlıklarla dolu, geçmiş hakkında anlatılan ve yaygın bir biçimde inanılan hikâyeler olarak nitelemektedir. Etno-tarih, değişik derecelerdeki belgeli gerçekler ve siyasal *mit*lerle birlikte seçmece bir tarihsel

hakikat ve idealleştirmeyi temsil eder; romantiklik, kahramanlık ve eşsizlik unsurlarına vurgu yapmak suretiyle söz konusu topluluğun, daha sonraki kuşaklar tarafından kurulan ve onların bakış açısından görülen heyecan verici ve duygusal bakımdan mahrem bir imajını sunar (Smith, 2002: 67).

Antikleşme aslında Makedon ulusunun 1990'lardan sonra birçok alanda zor *durumda* bulunduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. 1990'lardan beri Yunanistan ile var olan isim ihtilafı, 22 Ocak-12 Kasım 2001 tarihleri arasında meydana gelen Arnavutlar ile silahlı çatışma ve bunun sonucunda 13 Ağustos 2001 tarihli Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanması, ardından 2-4 Nisan 2008'de gerçekleşen NATO Bükreş Zirvesi'nde Yunanistan'ın Makedonya'nın üyeliğini veto etmesi, 1990'lardan sonra da Bulgaristan'ın Makedon ulusunu ve dilini tanımamaya devam etmesi ve benzer şekilde Sırp Ortodoks Kilisesi'nin bağımsız Makedon Ortodoks Kilisesi'ni tanımaması gibi olaylar milliyetçiler tarafından Makedon ulusunun ve devletinin meşruiyetine bir saldırı olarak algılandı ve böylesine görkemli ve ihtişamlı bir etno-tarih tahayyül ederek ve keşfederek bir çıkış yolu görüldü.⁷

VMRO-DPMNE'nin *antikleşme* süreci aracılığıyla Makedon etno-tarihini keşfetme tutkusu, esasen ulusun meşrulaştırılacağı kültürel ve tarihî alanın eksikliğiyle ilgilidir. Her millet

⁷ Makedonya ile Yunanistan arasındaki isim anlaşmazlığı 17 Haziran 2018'de Prespes Antlaşması'nın imzalanmasıyla çözüme kavuşturulmuştur. Bu antlaşmayla Makedonya, devletin resmî adını *Kuzey Makedonya Cumhuriyeti* olarak değiştiren, Yunanistan da Kuzey Makedonya'nın uluslararası kuruluşlara üyeliğini engellemeyeceğini kabul etmiştir. Bkz. <https://vlada.mk/node/17422>, Erişim tarihi: 04. 03. 2024; Makedon Ortodoks Kilisesi ile Sırp Ortodoks Kilisesi arasındaki dinî sorun da, 24 Mayıs 2022 yılında Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Patriği, Makedon Ortodoks Kilisesi'ni otosefali olarak tanıdığı açıkladığında çözülmüş oldu. Bkz <https://kanal5.com.mk/spc-ja-prizna-aftokefalnosta-na-mpc-oa/a531290>, Erişim tarihi: 04.03. 2024; Bu arada Bulgaristan ile anlaşmazlıklar hâlâ devam ediyor. Bulgaristan, 2019 yılında Makedonya'nın ülkede bulunan Bulgar azınlığa karşı ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle, 1 Ağustos 2017'de imzalanan *Makedonya ile Bulgaristan Arasında İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına* uymadığı gerekçesiyle Makedonya'nın Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerinin başlatılmasını engellemiştir. Bkz. https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/Dogovor_Za_Prijatelstvo_Dobrososedstvo_Sorabotka_Megju_Republika_Makedonija_I_Republika_Bugarija.pdf, Erişim tarihi: 03. 04. 2024.

meşruiyetini özümseyebileceği ve dayandıracacağı tarihî ve kültürel bir alana ihtiyaç duyar. Makedon milletinun temel sorunu tam olarak bu tarih eksikliğiyle ilgilidir. Milliyetçiler için sosyalist dönemde üretilmiş olan söylem, Makedon halkının tarihsel meşruiyetini sağlamamaktadır. Özü itibarıyla, Makedon sosyalist tarihyazımının ulusunu ve ulusal kimliğini dayandırdığı Orta Çağ'ın tarihsel ve kültürel mirası ve 19. yüzyıl dönemi oldukça tartışmalıdır.

1994'ten sonra Makedon ulusunun tarihsel ve kültürel meşruiyeti, Orta Çağ Aziz Kiril (827-869) ve Metodij (815-885) gibi din adamların Hristiyan misyonuna, Çar Samuel'in Ortaçağ imparatorluğuna, 19. yüzyılın Makedon yurtseverlerinin ve aydınlarının faaliyetlerine, VMRO örgütünün bağımsızlık hareketine ve İkinci Dünya Savaşı sırasında anti-faşist savaşının değerlerine ve amaçlarına dayanıyordu. Etnik kökene ilişkin olarak Makedon komünist tarihyazımı, Makedonların 6. ve 7. yüzyılda Balkanlar'a göç eden Slav kabilelerinden biri olduğu yönünde teorisini ortaya attı. Ancak, Bulgar milliyetçiliği ve tarihyazımı, Makedonların sahiplendiği bu bin yıldan uzun dönemlik tarihsel ve kültürel miras ve manevî birikimin, Bulgar etnik karakterini vurgulamaktadır. Bulgar ve Makedon ulusal tarih anlatımında her iki tarafın da millî kahraman olarak gördükleri şahsiyetlerin ve olayların büyük çoğunluğu keşismektedir (Маринов, 2014). Bulgarlar aynı kişileri ve olayları millî tarihleri olarak değerlendirirken, Makedonlar da bu şahısları ve vakaları ulusal tarihlerinin bir parçası olarak nitelemektedirler.

Sırp lar da en azından 1944'e kadar, Makedon tarih yazımının Makedon milliyetçi söylemi üzerine inşa ettiği kültürel ve tarihî mirasın Sırp karakterini vurgulamışlardır (Banac, 1984: 307-327). Bu döneme kadar Sırbistan açısından Makedon ulusu ve devleti diye bir şey yoktur, Güney Sırbistan ve Güney Sırp lar vardır. 1944 yılından sonrası hem Makedonya hem de Sırbistan, Yugoslavya Federasyonu'nun parçası olduğundan Sırbistan, en azından siyasî söylem düzeyinde Makedon ulusunu ve dolayısıyla tarihini tanımış, ancak bu sefer Sırp Ortodoks Kilisesi Makedon Ortodoks Kilisesinin bağımsızlığını tanımayı reddetmiştir. Sırp Ortodoks Kilisesinin bu tavrı Makedonlar tarafından Makedon ulusu ve kimliğini tanımamak olarak yorumlanırken, Balkanlar'da, özellikle Ortodoks ülkelerde din ile milliyetçilik iç içe olduğu için, belli bir kilisenin

özerkliği tanımaması ulusun tanınmamasıyla eşdeğer olarak görülmektedir.

Yunanistan, Makedonya'nın bağımsızlığının ilanından sonra *Makedonya* isminin devlet ismi olarak kullanılmasına ve diğer devlet sembollerine şiddetle karşı çıkarken, Yunanistan, *Makedonya* isminin ve Makedonya ulusal bayrağının simgesi olan *Vergina Güneşi*'nin Yunanistan'ın tarihî ve kültürel mirasına ait olduğunu iddia etmiştir. Bu anlamda Yunanistan, Makedonya'yı *tarihini* çalmakla suçlamış, bunun sonucunda Yunanistan, 1990'ların başında Makedonya'nın çeşitli uluslararası örgütlere üyeliğini engellemeyi başarmıştır. 2008'de Bükreş zirvesinde Yunanistan'ın, Makedonya'nın NATO üyeliğini engellemesi ile iki ülke arasındaki anlaşmazlık zirveye ulaşmıştır.

Antikleşme, Makedonya meselesini kapatmak, ulus devlet inşa sürecini tanımlamak için bir girişimdir. Diğer bir deyişle *antikleşme* süreci, Makedonları Balkanlar'daki en köklü ve eski halklarından biri olarak göstermektir. Aynı minvalde kavram vasıtasıyla Makedonya meselesine ve ulusal kimlik inşası konusunda yaratılan bütün tartışmalara son vermeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda Makedon milletini, devletini ve kimliğini inkâr edenlere karşı tepkisel bir hareket olduğu vurgulanmalıdır. Daha doğrusu *antikleşme* kavramı, Balkanlar'daki halklar arasında etno-tarihin eşit şekilde dağılmasına bir tepkidir ve buna göre değerlendirilmesi yapılmalıdır. Yine *antikleşme*, Makedonlardan haksız olarak alınan geri alma ve kaybettiklerini telafi etme girişimini temsil etmektedir. Makedon milliyetçileri, milliyetçilikten etkilenen komşu ülkelerin ve onların tarih yazarlarının, Makedon halkının geçmişini ve ulusal kimliğini haksız bir şekilde inkar ettiğini ileri sürmektedir.

VMRO-DPNME hükûmeti, *antikleşme* ile halkının etno-tarihini inşa ederek, Makedon ulusunun tarihsel meşruiyet kazanacağı boş bir alan bulmayı ve eski Makedonların tarihî ve kültürel mirasına sahiplenmekle, tarihî ve kültürel meşruiyet eksikliğini telafi etmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan *Makedonya* ismi, sahiplendiği antik Makedonların bu tarihî ve kültürel mirası meşrulaştırmak ve çağdaş ile antik Makedonlar arasındaki varsayılan bu etno-kültürel bağı kanıtlamak için bir argüman olarak kullanılmaktadır. Nasıl ki *Makedonya* isminin Antik Çağlardan modern zamanlara kadar bir

sürekliliği varsa, çağdaş Makedonların da etnik dönemlerden beri sürekliliği olduğu iddia edilmektedir. (Кои сме ние?, 2009: 7)

Antik ile çağdaş Makedonlar arasındaki tarihsel ve etno-kültürel sürekliliği iddia etmek, sosyalist dönemin tarihyazımının⁸ Makedonların Slav kökenli bir halk olduğu şeklindeki hâkim tezini dolaylı olarak reddetmek anlamına gelir. Bu iddia, *antikleşme* sürecinin öteki yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Kavram, sosyalizm döneminde Makedon tarihyazımı tarafından inşa edilmiş ulusal anlatının ve Makedon halkının etno-kültürel kökenleri konusunda hâkim teorisini reddederek onun yerini almaya amaçlamaktadır. Bu anlamda, *antikleşme*, Makedon milliyetçilerinin sosyalist döneme karşı duyduğu tepkinin yansımasıdır. Zira, milliyetçilere göre sosyalist dönem, Makedon kimliği açısından en zor dönemlerden biridir. Hatta, Makedon milliyetçileri, sosyalist dönemi millî düşünceye ve Makedon milletine Osmanlı dönemi kadar zararlı olduğunu iddia etmektedir. Makedon milliyetçileri için sosyalist dönem, ulusal duyarlılığın bastırıldığı ve Makedon ulusal gelişiminin engellendiği bir dönemdir. Dolayısıyla *antikleşme* ile milliyetçiler Makedonya'daki sosyalist dönemin mirasının tamamen inkârını talep etmektedir. Özellikle bu inkar Makedonları, etno-kültürel kökenler konusunda yeni bir kuram oluşturarak dışa vurmuştur. Milliyetçilere göre, Slav teorisinde Makedonlar Balkanlar'daki diğer Slav halkları ile yeteri kadar sembolik sınırlarını çizmiyor ve dolayısıyla yeterince meşruiyet sağlayamıyordu. Yani onlara göre Slav teorisi, Makedonları kültürel düzeyde Balkanlar'daki diğer Slav halklarından ayırmaya yetmemektedir. Bu nedenle Makedon halkının köklerine ilişkin yeni bir anlatıya ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak antik dönem de en az Orta Çağ ve Yakınçağa kadar *sorunludur*. Çünkü, Antik Makedonya dönemi ve Antik Makedonya mirasının tamamının Yunanistan'ın tekelinde olduğu bilinmektedir.

Antikleşme süreci, hükümetin 2006 yılında Üsküp Havaalanı'nın ismini *Büyük İskender* olarak değiştirmesiyle başlamıştır. Akabinde bu uygulamalar 2008 yılında Üsküp-Yunanistan otoyolunu *Büyük İskender* ve 2009 yılında Üsküp'te bulunan stadın *II. Filip Arena* olarak değiştirilmesiyle sürmüştür (Aliu, 2023: 240).

⁸ Sosyalist-Makedon tarih yazımı 1944-1991 dönemini kapsamaktadır.

Antikleşme süreci Makedonya'nın çeşitli bölgelerinde arkeolojik çalışmalarla da desteklenmiştir. Yapılan arkeolojik kazıların amacı, Makedon halkın antik kökenlerini bilimsel olarak görünür ve kanıtlanabilir kılmaktır. Üsküp Kalesi'nde Makedon halkının milattan önceki varlığı ve o dönemden Osmanlı dönemine kadarki sürekliliğini kanıtlayacak arkeolojik eserler bulunmaya çalışılmıştır. Kazılar başta Ohrid olmak üzere diğer kentler de devam etmiş, Makedon ulusunun kadimliğini ve otoktonluğunu (yerli) kanıtlamak için 2007 yılında ülkenin farklı arkeolojik bölgelerinden getirilen ve Roma dönemine ait birçok heykel hükümet binasının önünde sergilenmiştir. Yine 2006 yılında Prilepe, Manastır, Üsküp ve diğer şehirlerin meydanına Büyük İskender'in ve II. Filip'in heykelleri dikilmiştir (Ѓорѓија Џорџ Атанасоски донатор, 2018).

Bunlar dışında hükümetin ve başbakanının himayesindeki Makedon medyası, Greko-Romen Antik Dönemi neredeyse tüm tarihsel mirasını sahiplenmek adına oldukça etkileyici *bilimsel ve kitle-popüler* yazı ve video materyalleri yayımlamıştır (Marinov, 2010: 18). Makedonların derin tarihsel kökenlerini ve ihtişamını göstermek üzere *yeni gelenekler* icat edilmiş, ulusal törenler ve bayramlarda Antik Makedonya sembolleri kullanılmış ve o dönemi anımsatacak merasimler gerçekleştirilmiştir. Millî bayramların yıldönümleri vesilesiyle düzenlenen geçit törenleri yeniden şekillendirilmiştir. Örneğin, 2 Ağustos İlinden millî bayramı kutlamalarında, geleneksel olarak Osmanlı karşıtı devrimciler gibi giyinen atlı muhafızlar, eski Makedon askerleri gibi giyinmiş, bunlara Büyük İskender'in ordusunun üniformalarını giyen başka bir atlılar birliği eşlik etmiştir. Üsküp Belediyesi 2013 yılında *Turist Muhafızları* başlıklı projesini başlatmış, Antik Makedonya ordusunun üniformasını giymiş birkaç askerden oluşan *Turist Muhafızları*, yurtdışından gelen turistlere Makedonya tarihini (özellikle antik tarihini) ve Üsküp 2014 Projesi kapsamında Üsküp Meydanı'nda inşa edilen/dikilen yapıları (heykeller, anıtlar, kamu binaları ve çeşitli semboller) anlatmıştır (Античките Македонци-омилени, 2014).

Antikleşme, Makedonların folkloruna da yansımıştır. Büyük İskender'in sıklıkla bir kahraman olarak gösterildiği antik danslar özellikle Makedon diasporanın yaşadığı yerlerde yoğun bir şekilde sergilenmiştir (Античките Македонци-омилени, 2014). Bunun dışında 2008 yılında, Kuzey-Doğu Pakistan'daki Hunza kabilesinin

liderleri olan ve Büyük İskender'in doğrudan torunları olduklarını iddia eden Prens Mir Gazanfar Ali Khan ve Prensese Rani Atika, Üsküp havaalanında törenle karşılanmıştır. O dönemde gazetelerin manşetleri *Hunzlar Anavatanlarına Dönüyor* ifadesiyle doluydu. Hunzi aşiretinin altı temsilcisinden oluşan heyet Başbakan Nikola Gruevski ve Makedon Ortodoks Kilisesi'nin Başpiskoposu Stefan tarafından kabul edildi (Премьерот забораваи на четри, 2008). Ziyaretin inisiyatifini başlatan gazeteci Marina Dojčinovska, ...*vatan-daşlarımızın Hunların bugünkü Makedonlarla ortak noktaları olduğuna ikna olmaları için yüzlerine bir kez bakmanın yeterli olduğunu... ileri sürmüştür* (Потомците на Александар, 2008). Burada ima edilen şey Hunlar ile çağdaş Makedonların aynı etnik kökenden geldiğidir. Öte yandan Prens Mir Ghazanfar Ali Khan ise ...*atalarımın topraklarında olmaktan ve Büyük İskender'in ordusu tarafından karşılanmaktan gurur duyuyorum... demiştir* (Хунзите во Македонија, 2008).

Antikleşme kültür ve kimlik politikaları kapsamında son derece önemli bir konu da, Makedon tarihyazımındaki revizyonizmin radikal bir biçim almasıdır. Aslında Makedon tarihyazımında revizyonizm, Makedonya'nın 8 Eylül 1991'deki bağımsızlığından sonra başlamıştır. 1990'lı yılların akademik ve siyasî çevrelerinde antik ve çağdaş Makedonlar arasındaki iç-kültürel süreklilik üzerine tezler dolaşmaya başlamış, buna rağmen bu fikir ve kuram marjinal olarak kalmış ve komünist tarihçilerin Makedonların Slav kökenli bir halk olduğu yönündeki hâkim teorisinin yerini alamamıştır. Ancak 2006 yılından itibaren yayımlanan tarih ders kitapları öncekilerle karşılaştırıldığında, Makedon halkının antik kökenlerine çok daha fazla önem verilmiştir. Bundan önceki tarih kitaplarında Büyük İskender ve babası II. Filip gibi, antik Makedonya döneminin tarihsel figürlerine yok denebilecek kadar az vurgu yapılırken; yeni tarih ders kitaplarında ise bu alanda devrim denebilecek ölçüde değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin, yukarıdaki cümlede zikredilen tarihî şahsiyetlerle ilişkilendiren görüşler, resmî Yugoslav-Makedon tarihyazımı içinde ikincil bir konumda yer alıyordu. Makedon tarihyazımının çağdaş Makedonların Slav bir kültürel öze ve etnik kökene sahip olduğu görüşünün üstünlüğü 1969 yılında ilk kez yayımlanan üç ciltli *Makedon Halkın Tarihi*'nin birinci baskısında net bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu üç ciltlik kitapta antik Makedonya, prehistorik (tarih öncesi) olarak tasvir edilmekte ve toplamda bu tarihsel döneme sadece 20 sayfa yer verilmektedir

(Апостолски, 1969). Ancak daha sonra, yani 1998 ve 2008 yılında *Ulusal Tarih Enstitüsü* tarafından yayımlanan yeni *Makedon Halkın Tarihi* baskısında antik Makedonya Dönemi yaklaşık 200 sayfada anlatılmaktadır (Brunnbauer, 2003: 167-168).

2001 yılında aynı enstitü tarafından yayımlanan *Makedon-Tarihsel Sözlüğü* (Makedonsli-İstoriski Reçnik) modern ile antik Makedonlar arasında tarihsel ve etnik süreklilik kurmuştur (Troebst, 2003). 2011 yılında yayımlanan tarih dersi kitaplarında öğrencilere (11-12 yaş) Makedonya Devleti'nin Kral II. Filip liderliğinde Helen kolonilerini fethettiği, Büyük İskender'in ise Yunanları yenmeyi ve onlara kendi hükümdarlığını kabul ettirmeyi başardığı öğretilmektedir (Национализмот живее, 2009: 3). Beşinci sınıf tarih ders kitabında Makedonların antik kökenleri ima edilerek *...Anavatanımız uzun ve zengin bir tarihe sahiptir...* gibi cümleler geçmektedir. Ayrıca Makedonya'nın II. Filip'in döneminde Balkan Yarımadası'ndaki en güçlü devlet olduğu da vurgulanmakta, Büyük İskender döneminde ise üç kıtada hüküm sürdüğü ifade edilmektedir (Национализмот живее, 2009: 3). İlkokul tarih ders kitaplarında değişikliklerin amacı nettir: Öğrencileri en antik Makedonların halefleri olduğuna inandırmak ve devletin yeni ulusal söylemini empoze etmek!

Antikleşmenin önde gelen savunmacılarından biri ve dönemin Kültürel Miras Koruma Bürosu Müdürü Pasko Kuzman, Makedon halkının tarihinin *Makedonya* ismiyle ayrılmaz şekilde bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ona göre *Makedonya* ismi, çağdaş Makedonların antik Makedonların halefleri olduğunun en iyi kanıtıdır. Kuzman:

Ne yazık ki, tarihsel düşüncemiz (tarihyazımımız), belirli dogmaların ve Makedon halkının gelişiminde Slav bileşeninin egemenliğinin etkisi altında, antik bileşeni neredeyse tamamen ihmal etmiştir.

diyerek yakın bir zamana kadar resmî Makedon tarihyazımının yapay bir şekilde Makedonların tarihini Orta Çağ Slavlar ile sınırlayarak, antik Makedonlar ile tarihsel sürekliliği ihmal ettiği tezini ileri sürmektedir. Kuzman; coğrafi, kültürel, hatta siyasal bir birim olarak bugünkü Makedonya Devleti'nin antik Makedonya'dan başlayarak, Roma Makedonyası, Slav Makedonyası ve Bizans Makedonyası'nın bir devamı olduğu savını vurgulamaktadır. Ona göre;

...*Makedonya ismi Slav Makedonların değil, (Antik) Makedonların...dır*
(Кои сме ние?, 2009: 7).

2008 yılında Ulusal Tarih Enstitüsü tarafından yayımlanan *Makedon Halkın Tarihi*'nin yeni baskısında *Makedonya ve Slavlar* bölümünün yazarı olan tarihçi Mitko Panov, Slavların Makedonya topraklarına göç ettiklerinde yerel nüfusu, yani antik Makedonları asimile edemediklerini ileri sürmektedir. Ona göre yerel halk Slav asimilasyonundan kurtulmayı başarmış ve böylece antik Makedonların kültürü Slav kültürüne hakim olmayı başarmıştır. Panov, Slav kabileler Makedonya bölgesine yerli nüfusu asimile edecek ya da etnik yapısını değiştirecek kadar yoğun göç etmediklerini ileri sürmektedir (ПАНОВ, 2008: 90). Panov, bu konuda ortaya koyduğu tezlerin bir devamı olarak 2009 yılında Makedonların kendilerini antik Makedonların halefleri olarak görme hakkının olduğunu zikretmiştir (Стојанов, 2020: 54). Panov:

Son 15 yıldır yürüttüğüm araştırmalarda şimdiye kadar analiz edilmiş bulgulara rastladım. (Bu bulgular) Antik Makedonlarla bir devamlılığımız olduğunu gösteriyorlar." (Античките копија, 2009: 3)

demektedir. Makedonların köklerini antik dönemlerde bulmaya çalışan tarihçilerin amacı, her şeyden önce Yunanlarla Makedonların etno-kültürel açıdan farklı topluluklar olduklarını kanıtlamaktır. Aleksandar Donski, 2010 yılında yayımladığı *Eski Makedonlar Yunan Değillerdi* adlı çalışmasında Makedonların Yunan olmadıklarının çizmektedir. Yine aynı müellif Makedonların antik Makedonların kan halefleri olduğu tezini savunmaktadır (ДОНСКИ, Античките Македонци не биле Грци, 2010). Donski, antik Makedonlar ile Helenler etnik ve kültürel olarak iki farklı halk olduğu tezine, Pausanias'ın *Yunanistan'ın Tasviri* eserinde aktardığı tarihsel bilgileri referans vermektedir. Pausanias bu eserde Antik Makedonya'nın eski Yunanistan'ın bir parçası olmadığını yazar (ДОНСКИ, 2010: 128).

2009'da tarihçi, gazeteci ve akademisyenlerden oluşan bir grup yazar *Nova Makedonija* gazetesinde hükümetin *antikleşme* politikalarını desteklemek için *Tarihten Kim Korkar* başlıklı bir makale kaleme alarak, *antikleşme* politikaları nedeniyle eleştirilen hükümeti savunma adına ve tenkitlere cevaben yazılan makalede şunları ifade ettiler:

Son zamanlarda eş zamanlı olarak bazı gazetecilerimiz, politikacılarımız (...) ve çıkar gruplarımız tarafından medya aracılığıyla, Makedonya'nın şanlı kadim geçmişine yönelik yapılan saldırılara, küçümseme girişimlerine ve hakaretlere şiddetle karşı çıkıyoruz (Александар Донски, vd., 2009: 14).

Makedonların etnik kökenleri konusunda söz konusu kuramı bilimsel olarak meşrulaştırmak adına bu makalenin yazarları, Makedon halkının saf Slav kökenli olduğu savının ırkçı unsurlar içeren bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü, bu yaklaşım etnik bakımdan tek bir soya dayanmaktadır. Onlar, her ne kadar çağdaş Makedon halkı Slav kültürü taşısa da, fiilen çoğunun antik Makedon kökenli olduklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda onlara göre Makedon halkının antik kökenine ve geçmişine karşı çıkmak; bu tezi destekleyen Makedon Ortodoks Kilisesine, antik Makedonların doğrudan halefleri olan Makedonya dışında yaşayan Makedonlara (Pirin ve Ege Makedonlara), birçok Makedon sivil kuruluşun/derneğin üyelerine ve Makedon diasporasına karşı çıkmak, onların ulusal duygularını incitmek anlamına gelmektedir (Александар Донски, vd., 2009: 14).

Zamanın ruhunun ve Makedonya'nın tarihsel köklerine ilişkin yeni söylemle ilgili olarak bu dönemde yaratılan coşkunun etkisi altında kalan Makedon Bilim ve Sanat Akademisi'nin (MANU) bazı üyeleri 2009 yılında Makedon halkının etnogenezi ya da etno-genetik kökenleri hakkında çok disiplinli bilimsel araştırmalar yapılması önerisinde bulunmuştur. Dünyadaki tüm halkların bu tür çalışmaları yaptığını, Makedonların da aynısını yapma zamanının geldiği görüşünün ileri sürerken, MANU üyelerinden Katica Kulavkova'ya göre;

Çağdaş ile antik Makedonlar arasında herhangi bir kültürel ve etnik bağ var mı? Makedon halkının kökenleri nerededir? Slavlar bu bölgeye ne zaman yerleştirildiler? Makedon ulusal kimliğin oluşmasında neler etkili oldu?

gibi sorulara cevap verilmesi gerekiyordu (МАHY бапа, 2009: 3).

2009 tarihli bir makalede, günlük *Vecer* gazetesi, İsviçre Genetik Enstitüsü *Igenea'*nın bilimsel bir araştırmasına atıfta bulunarak, çağdaş Makedonların damarlarındaki %30 oranında antik Makedonların kanı olduğuna veya aktığına dair bilimsel sonuçları aktarıyordu. Gazeteye göre, bu durum çağdaş ve antik Makedonların

birbirinin devamı olduğunun bir kanıtıdır. Bu bağlamda, gazete Üsküp Meydanı'nda dikilmesi öngörülen Büyük İskender heykelinin tesadüfi olmadığına altını çizmiştir. Gazete, çağdaş Makedonlar ile antik Makedonlar arasında genetik bir bağ olduğunu öne süren bu araştırmaya dayanarak, Büyük İskender'in heykelinin Üsküp meydanına yerleştirilmesinin tam da bu bilimsel verilerle meşrulaştırıldığını yazmıştır (Генетиката потврди, 2009: 5).

Antikleşme bilimsellik adına meşrulaştırıcı görevini tarih, dil bilim ve arkeoloji aracılığıyla yerine getirmiştir. Yukarıda tartışıldığı üzere Makedonya'daki çok sayıda akademisyen, çağdaş ve antik Makedonlarla olan tarihsel ve etno-kültürel sürekliliği kanıtlamak üzere birçok eser neşretmiştir. Antik yaklaşımı kabullenen tarihçilerin amacı bunu söylemsel düzeyde yaygınlaştırmaktır. Violeta Ačkoska'ya göre çağdaş Makedonlar, Makedonya denilen bölgede *doğmuşlardır*. Başlangıçta bu bölgede antik Makedonlar yaşamış, ancak tarih boyunca yerel halk, yani antik Makedonlar farklı halklarla karışmıştır. Böylece Orta Çağ'daki bu karışımın sonucunda Balkanlardaki diğer milletlerle pek çok özelliğe sahip olan, ancak etnogenezi itibarıyla onlardan farklı olan Makedon milleti oluşmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde Makedonlar modern Avrupa uluslarından biri olarak ortaya çıkmıştır (Во 'Илјадата' Хомер има, 2009: 44).

Aristotel Tentov ve Tome Boševski, 2005 yılında *Antik Makedonların Harf ve Dilinin İzlerinde* adlı projede, üç dilde yazılmış (aralarından biri antik Makedonca dilidir) *Rosetta Taşı*'nın orta metnini deşifre etmeyi ve okumayı başardıklarını duyurdular. Bosevski ve Tentov, orta metnin eski Makedon alfabesiyle yazıldığını iddia etmiş, iddialarının temelini ise dilin kökleri, Manastır'ın 60 km. güneyinde bulunan *Ptolemaida* kentinin kazılarında, güney *Pelagoniya* bölgesinde yaşayan *Ptolemaiosların* anavatanlarından geldiği üzerine dayandırmışlardır. Bosevski ve Tentov, *Rosetta Taşı* üzerine yazılan metni inceleyerek eski Makedon lisanının günümüz Makedonca dili üzerinde büyük izler bıraktığı sonucuna varmışlardır (Томе Бошевски, 2005).

Arkeoloji bilimi de bu söylemin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim bu dönemde, arkeolojik kazılar altın çağını yaşamıştır. Kültürel Mirası Koruma Bürosu Müdürü Pasko Kuzman ise, arkeolojik ve diğer bilimsel bulgulara dayanarak çağdaş

Makedonlar ve antik Makedonlar arasındaki doğrudan bağlantıyı kanıtlayacak kişi olarak görülürken, kendisi Büyük İskender'in mezarını bulma çalışmalarını sürdürdüğünü birkaç kez belirtmiştir. Hatta, bir keresinde Büyük İskender'in mezarının Makedonya'da olduğunu ancak bu bilgiyi açıklayamadığını ileri sürmüştür (Беке не го барам гробот, 2018).

VMRO-DPMNE'nin *antikleşme* süreci tezini, devletin resmî doktrini hâline getirmesi kamuoyunda ciddi tartışmaların yaşanmasına neden olurken, kuramın savunucuları, *antikleşme* süreciyle inşa edilen söylemle; Makedon ulusal kimliğinin pekiştirildiğini, tarihsel meşruiyetinin güçlendirildiğini, dışa ve içe yönelik bağımsızlığının arttırıldığını öne sürmüşlerdir. *Antikleşme* süreci Makedonya'nın değişik bölgelerinde arkeolojik kazılarla da desteklenmiştir. Dönemin Makedonya Başbakanı Nikola Gruevski, Makedon halkının Balkan coğrafyasındaki en eski halklardan biri olduğu tezini kanıtlamak üzere yürütülen arkeolojik kazıları şu sözlerle gerekçelendirmiştir: *Arkeolojik alanlarda ve diğer kültürel ve tarihî değerlerde, her şeyden önce bugünün ve geleceğin asıl temelleri bulunmaktadır* (Георгиевски, 2009: 20). Gruevski'ye göre, kazılardan elde edilecek sonuçlar Makedon ulusal kimliğinin ayrılmaz parçalarıdır. (Георгиевски, 2009: 20). 2008 yılında Ohrid kenti yakınlarında temelleri atılan Su Müzesi'nin amacı, bu bölgedeki tarih öncesi *uygarlığı* kanıtlamaktır. Gruevski, anılan yapının temel atma töreninde yaptığı konuşmada, müzenin binlerce yıllık uygarlığın görülebileceği bir cazibe merkezi olacağını vurgulamış, hükümetin gelecek üzerinde çalıştığını, ancak yine de gücünün geçmişe dayandığını belirtmiştir. Ayrıca başbakan Makedonya'nın köklü bir tarihe sahip olduğunu ve bu zenginliğin dünyayla buluşturulması gerektiğini sözlerine eklemiştir. (Почнува изградбата, 2008: 18).

2009 yılında VMRO-DPMNE'nin cumhurbaşkanı adayı George Ivanov, *antikleşme* süreciyle yürütülen kültürel politikaları ve kimlik politikalarını destekleyerek, Makedonya'nın ve Makedon halkının tarihinin derin köklere sahip olduğunu ve Makedon halkının ulusal kimliğiyle herhangi bir sorun yaşamadığını söyleyecek siyasetçilere ihtiyaç duyulduğunun altını çizmiştir (Антиката ќе ја разгори, 2009: 5). Ivanov, bu süreci ima ederek Makedonya'nın tarihsel mirasını beslemek ve desteklemek zorunda olduğunu vurgularken, Başbakan Gruevski, benzer şekilde *antikleşme* süreci

bağlamında yürütülen politikaların, ulusal gururu okşayacağı ve tüm Makedonya'yı birleştireceği tezini savunmuştur (Vangeli, 2011: 14). Ivanov cumhurbaşkanı seçildikten sonra, 16 Eylül 2009'da Makedonya ismini kimin kullanma hakkına sahip olduğu konusunda Yunanistan'ın Almanya'daki büyükelçisi ile yaptığı bir tartışmada şunu söylemiştir:

Makedonya ismini antik Makedonya'dan devraldık. Bizim ülkemizde antik Makedonlar yaşadığı için ve Filip'in annesinin Manastır'da (Bitola) doğmuş olmasından dolayı suçlu değiliz (Иванов: Ние сме, 2009: 3).

3. ÜSKÜP 2014 PROJESİ: MAKEDON ETNO-TARİHİNİN İCADI

Antikleşme süreci çerçevesinde, Makedon etno-tarihin yeniden keşfi en iyi Üsküp 2014 Projesi'nde yansıtılmıştır. Üsküp 2014 Projesi, VMRO-DPMNE hükümeti tarafından 2006 yılında başlatılan *antikleşme* sürecinin ve kimlik politikalarının merkez projesi olmuştur. Mekânsal veya kentsel dönüşümü ifade eden Üsküp 2014 Projesi, resmî olarak, 4 Şubat 2010'da 3D görseliyle Makedon kamuyuna sunulmuştur. Proje ile Üsküp'ün merkez bölgesi ve kent meydanı için tamamen yeni bir mekânsal örgütlenme ve yeni bir görünüş öngörülmüştür. Üsküp 2014 Projesi, mimarî yapı ve estetik bakımdan neo-klasik ve barok akım tarzıyla inşa edilen birçok yeni idarî ve kamu binalarından ve kamuya ait olmayan, yani kamusal olmayan oteller gibi yapılardan oluşuyordu. Ayrıca, proje kapsamında *Porta Makedonija* olarak adlandırılan Zafer Takı, köprüler, fısıkiyeler, Makedonya'nın tarihsel ve ulusal figürlerini yansıtan onlarca heykel/anıt ve Makedonların mitolojisine ve kültürüne ait birçok maddî simgeler yer almıştır.

Dikilen heykellere ve inşa edilen anıtlara bakıldığında, bu yapıların Antik Çağ'dan başlayarak bütün Makedonların tarihini çizgisel bir şekilde temsil etmiştir. Bu anlamda, Üsküp Meydanı'nda projenin merkezî simgesi olan 22 metrelik Büyük İskender'in heykeli bulunmaktadır. Vardar Nehri'nin sol tarafında ise Büyük İskender'in babası II. Philip ve annesi Olimpia'nın heykelleri yer almıştır. I. Justinian imparator heykeli ise Roma İmparatorluğu'nu temsil etmektedir. Devamında, Orta Çağ dönemini temsil eden ve bölgede Hristiyanlığın yayılmasında büyük katkısı bulunan ve aynı zamanda ilk Slav alfabesinin (glagolica-глаголица) kurucularından

olan Aziz Kiril ve Metodij kardeşlerin ve Aziz Kliment Ohridski ve Aziz Naum heykelleri de dikilmiştir. Tahta oturmuş Çar Samuil, Orta Çağ Makedonlarının ilk devletini ve devlet geleneğini işaret etmektedir. Nehrin kuzey yakasında, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı özgürlük için savaşan Petar Karpoş'un heykeli bulunmaktadır. Bunların yanı sıra VMRO örgütünün yöneticileri ile Osmanlı'ya karşı verilen kurtuluş savaşının öncülerinden; Gotse Delçev, Damyan Gruev, 19 ve 20. yüzyılın başının birçok Makedon ulusal kahraman ve aydınlarına ait heykeller de bulunmaktadır. Proje kapsamında 20. yüzyılın başında Makedonya meselesini dünya kamuoyunda görünür kılmak adına Selanik'te farklı suikastlar düzenleyen *Gemidzije* (гемициите) isimli devrimci grubun anıtı Makedonların devrimci ruhunu sembolize etmektedir. Metodija Andonov Çento'nun anıtı ise İkinci Dünya Savaşı sonrası, komünist rejim kurbanlarını temsil etmektedir. Bunların yanı sıra 2001 yılında Ulusal Kurtuluş Ordusu ile çatışmalarında hayatlarını kaybetmiş olanlar adına *Makedonya Savunucuları Anıtı* (Spomenik na branitelite) da proje kapsamındadır.⁹

⁹ Heykel ve anıtların dikilmesinin yanı sıra Anayasa Mahkemesi, Arkeolojik Müze, Makedonya Devlet Arşivi, Dış İşleri Bakanlığı, Makedon Mücadele Müzesi ve Komünist Rejimi Kurbanları Müzesi, Ulusal Tiyatro, Opera, Maliye Bakanlığı Binası gibi birçok idarî ve kamu binası proje kapsamında yer almaktadır. Çoğu şehrin merkezinde ve Üsküp'ün meydanında bulunan bu kamu ve idarî binaların hepsi neo-klasik ve barok mimarî tarzında inşa edilmiştir. Proje kapsamında aynı mimarî tarzda oteller ve kamu binası statüsünde olmayan yapılar da inşa edilmiştir. Ayrıca Üsküp merkezinde sosyalist dönemde modern mimarî tarzıyla inşa edilmiş özel ve kamu binalarının dış görünüşü neo-klasik ve barok olarak değiştirildi. Örneğin, 1970'lerde inşa edilen Makedonya hükümet binasının eski mimarî tarzı değiştirilerek neo-klasik ve barok mimarî tarzında yeni bir görünüş kazandırıldı. Makedonya meclis binasına ise 19. yüzyıl tarzı kristal saray görünümlü kubbeler eklendi. Parlatonun öntü 19. yüzyılın devrimci ve ulusal kahramanı Nikola Karev'in heykeli ile süslenmiştir. Bunların yanı sıra şehrin meydanında 1963 yılı depreminde yıkılmış *Subaylar Kulübü* ve *Sveti Konstantin i Elena* Kilisesi'nin inşası öngörülmüyordu. Subaylar Kulübü'nün inşaatı öngörüldüğü yerde hâlâ devam ederken, *Sveti Konstantin i Elena* Kilisesi'nin inşaatı başlangıçta planladığı yerde olmasa da birkaç yüz metre ötesinde hâlâ devam etmektedir. Örneğin 2010 yılından 2017 yılına kadar Üsküp 2014 Projesi kapsamında belgelenmiş; 37 kamu ve özel bina, 6 otopark, 6'dan fazla binanın dış görünüşü, 34 anıt, 5 meydan, 1 panoramik tekerlek, 2 yeraltı otoparkı, 4 köprü, 39 heykel, 1 zafer kemeri vardır. Bkz. "Скопје 2014" под лупа", (Online), <http://skopje2014.prizma.birn.eu.com/mk>. Erişim Tarihi: 14 Mart 2019; Burada belirtilmesi gereken bir detay bu tesislerin bir bölümünün inşaatının 2010

Proje, kentin mekânsal dönüşümünü temsil etmekte beraber, sosyalist dönem sonrası ulusal söylem sembolizminin yeniden yapılandırılması ve yeniden tanımlanması bağlamında düşünülmelidir. Proje ile mekânı dönüştürmek, onu ulusal ve ideolojik anlamlarla donatarak yeni bir etno-tarih keşfetmek istenmektedir. Makedon ulusunun kökenine ve *keşfedilen* bu etno-tarihe dair yeni anlatının mekânda kristalleştirilmesi ve somutlaştırılması gerekiyordu. Dolayısıyla mekân; mimarlık, heykel, anıt vs. gibi diğer sanatsal veya maddî eserler *antikleşme* politikalarının arkasında bulunan söylemi kalıcı bir şekilde sabitlemek ve görünür hâle getirmek için uygun araçlar olarak seçilmiştir. Dahası, günde binlerce insanın geçtiği ve simgesel önemde olan başkentin meydanı, bu yeni keşfedilmiş geçmişin en etkili şekilde iletileceği ve onaylanacağı alandır. Keşfedilen bu yeni etno-tarih ve ulusal söylem, çağdaş Makedon ulusunu, Büyük İskender'in ve antik Makedonların torunları olarak göstermek iddiasındadır. Böylelikle heykeller, anıtlar ve içerdiği tüm sembollerle Üsküp 2014 Projesi bir metnin ve anlatının içinden geçtiği ve cisimleştiği bedendir.

Gotse Delçev ve Damyan Gruev'in heykellerinin kent meydanında kaidelerine yerleştirilmesi vesilesiyle *Vecer* gazetesinin manşeti dikkat çekicidir: *Makedonya artık tarihini de görebiliyor* (Македонија сега може, 2010: 1). Bu anlamda proje, Makedon ulusunun tarihinin keşfedildiği ve yeniden yazıldığı mekândır. Keşfedilmiş bu yeni ulusal geçmiş, mekâna bürünerek temsili ve simgesel bir görünürlük kazanmaktadır. Proje, sosyalist dönemde *keşfedilmemiş, gizlenmiş* ve *bastırılmış* Makedon halkının geçmişinin mekânsal ve simgesel düzeyde halka sunulduğu bir mekânı ifade etmektedir. Bir mekân olarak proje, Makedon ulusunun eksik olan ulusal tarihini telafi etmek için bir araç olarak kullanılırken, ulusal tarihin inşa edildiği ve görsel olarak gösterildiği proje, Makedonların etnik kökenleri ilgili bir hikâye, bir anlatı inşa etmekte, zamanda ve mekânda sürekliliği meşrulaştırmaktadır. Gruevski, 2 Ağustos 2011 tarihinde, İlinden İsyanı'nın ve Makedonya Anti-faşist Ulusal Kuruluş Meclisi'nin (ASNOM) yıldönümleri vesilesiyle yaptığı konuşmasında, Makedonların köksüz bir ağaç olmadığını, özgürlük ve

yılıının başlarında, Üsküp 2014 Projesi'nin resmi tanıtımından önce ilan edilmesi ve başlatılmasıdır.

ilerleme mücadelesinin tarihsel sürekliliğe dayandığını vurgulamıştır (Македонците се историска, 2011: 2).

Üsküp 2014 Projesi, Makedon ulusunun tarihsel ve etno-kültürel kökenlerinin Orta Çağ Slav kabilelerde değil, antik Makedonya’da bulunduğu mesajını iletmektedir. Daha net bir ifadeyle, proje aracılığıyla, antik Makedonların halefleri olarak Makedon halkının bastırılmış ve gizlenmiş geçmişi inşa edilmektedir. Mirka Velinovska, *antikleşme* süreci kapsamında yapılan kazı bilimi çalışmalarını ima ederek arkeolojinin hafıza kaybının terapisi olduğunu vurgulamıştır. Ona göre *antikleşme*, yaşamın sürekliliğini sağlamak için bir girişim olarak okunmalıdır. Geçmişin anısının yeniden canlandırılması, zorla kesintiye uğradığı, bastırıldığı ve unutulduğu dönemlerden sonra kolektif bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır (Велиновска, 2010: 3). Dönemin Mimarlar Birliği Başkanı Vangel Bozinovski, çağdaş Makedon halkının antik Makedonlar mı yoksa Slavlar mı olduğu sorusuna yanıt olarak; çağdaş Makedonların bu bölgenin yerlileri olduğunu ve Makedon ulusal kimliğinin Slav kodlarını ve karakterini sürdüremez olduğunu vurgulamıştır. Bozinovski, dünyadaki çeşitli bilimsel kurumların, DNA üzerine çalışmalar yaparak çağdaş Makedonların antik Makedonlarla bağlantılarını kesin ve nihai bir bilimsel bilgi olarak kanıtladıklarını öne sürmüştür. Bozinovski, Üsküp 2014 Projesi’nin aslında Makedon ulusal tarihinin bastırılmasıyla ilgili olduğunu ve proje aracılığıyla Makedonların aslında günahlarını ve hatalarını düzelttiklerini söyler. Proje ile Makedon halkının gerçek tarihi yeniden yazılır:

Biz, tarihimiz, kökenimiz ve kanımız olan halkımızı bir şekilde geçmişte ihmal ettik. Üsküp 2014 Projesi’yle tüm Makedon krallar, çarlar, generaler ve Makedonya’ya katkı sunanlar karşısında kendi hatalarımızı ve günahlarımızı düzeltiyoruz (Гроздановски, 2016).

Kamuoyunda *antikleşmenin* siyasî mimarlarından biri olarak addedilen Kuzman, antik ile çağdaş Makedonlar arasındaki tarihsel sürekliliği vurgulayarak Büyük İskender’in Makedon olduğu tezini savunur. Dayanağı ise Büyük İskender’in askerlerinin Yunanca değil Makedonca konuştuğu üzerinedir. Bundan mütevellit, İskender’in Yunan olmadığını iddia etmiştir (Гроздановски, 2016). Antik ve çağdaş Makedonlar arasındaki etno-kültürel bağlantının ana kanıtı Makedonya ismidir. İki ülke arasındaki isim anlaşmazlığına ilişkin Kuzman, Makedonya’nın Makedon halkının Slav değil, etnik

Makedon soyundan geldiğini kanıtlaması halinde resmî devlet ismini koruyabileceğini savunmuştur (Георгиевски, 2009: 35). Bir din adamı (papaz) Büyük İskender'in heykelinin dikilmesini destekleyerek şu sözleri ifade etmiştir:

Makedonya Cumhuriyeti'nin ismi ve Makedon kimliği antik Makedonya, Büyük İskender ve bu dönemin sembolleriyle ayrılmaz biçimde bağlantılıdır. Başka hiçbir özdeşleşme fikri Makedonya Cumhuriyeti ve Makedon ismini gerekçelendiremez (Hayм, 2011).

2009 yılında cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasında VMRO-DPMNE'nin cumhurbaşkanı adayı olan Ivanov, Yunanistan'ın isim değiştirme talebi konusunu sarıh bir şekilde reddetmiştir. O, *Makedonya* isminin halkının ulusal kimliğinin ve geçmişinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürmüştü, ulusal kimlik ile isim arasındaki bu varoluşsal ilişkiyi şu şekilde dile getirmiştir:

Makedonya'nın ulusal kimliğini, Makedon ulusunun benzersizliğini, Makedon dilini ve Makedonların bir arada yaşama modelini tehlikeye atacak fikir ve önerileri kabul etmiyorum (...). İsim ve kimlik bizim bir parçamız ve biz de onların bir parçasıyız. İsim ve kimlik yüzyıllardır akan bir nehir gibidir (...) Kimlikten vazgeçmek içtiğimiz suyu ve yediğimiz meyvelerle nehri kurutmaya çalışmak gibidir (...) (Петрески, 2014).

Mekânda ve simgelerde somutlaştırılan Makedon ulusunun bu görkemli geçmişi Nietzsche'nin de bahsettiği anıtsal tarih türüyle örtüşmektedir (Nietzsche, 2000: 78). Anıtsal tarih anlayışında insanlar; *bir zamanlar var olan büyüklüğün zaten daha öncesinde mümkün ve olabilir durumda olduğu dolayısıyla de yeniden varolabileceği* şeklinde bir görüşe sahiptir. Anıtsal tarih bir halkın en şanlı olaylarına dayandırılır. Tarihi, anıtsal açıdan ele alan her kimse geçmişte meydana gelen büyüklüğün bir kez meydana gelebileceğine göre, tekrar meydana gelebileceğine inanır. Ancak bu öykünme durumu, öykünülebilir bir şey olarak gösterilmesi gerektiği sürece uydurulmuş bir masal haline de gelebilir. (Berkowitz, 2003: 65).

Smith'e (2022) göre etnik topluluğun ve ulusun hayal edilen ortak tarihi, bir hikâye anlatmalıdır. Bu hikâye insanları memnun ve tatmin etmelidir. Smith, ikinci önemli husus olarak da hayal edilen ulusun geçmişinin eğitici olması gerektiğini tezini ileri sürmüştür (50). Proje kapsamında Makedon ulusunun şanlı tarihi Büyük İskender gibi mitsel ve dünya çapındaki ünlü bir şahsiyette cisimleştirilmektedir. Mimar Vangel Bozinovski, projenin amaçlarından

birinin Makedon halkını kendi şanlı geçmişi karşısında bilinçlendirmek ve ona ne kadar zengin bir tarihe sahip olduğunu anlama imkânı sunmak olduğunu belirterek, proje gerçekleştirilmeden önce Makedonların özel bir kimliğe sahip olmayan bir halk olduğunu belirtmiştir. Bozinovski, projenin tamamlanmasıyla Makedonlara, tarihin kendisine nasıl bir hazine miras bıraktığını görme ve anlama imkânına sahip olduğunu vurgulamıştır (Pichler, n.d.).

Smith'e (1997) göre antikliğin özellikle de altın çağın ortak anılarının kolektif olarak tahsis edilmesi, ulusların ve ulusal kimliklerin oluşumuna önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Eskilik ne kadar ihtişamlı hayal edilirse, ulus üyelerini ortak bir kültür etrafında harekete geçirmek, birleştirmek ve ortak bir ulusal kimliği tanımlamak o kadar etkin olur. Ulusun altın çağ fikri birkaç işlevi yerine getirir. Altın çağ fikrinin birinci işlevi, ulusal topluluğun *özgünlük-otantiklik* arayışını tatmin etmektir. Bir *otantik kimliğin* iki anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, köken ile ilgilidir: *Kim olduğumuzdur* sorusunu cevaplamaktadır. *Kim olduğumuz* bir köken ve soy miti olan *nerden geldiğimiz* tarafından belirlenir. *Otantik kimliğin* ikinci anlamı farklılaşmakla, *ötekini* inşa etmekle ilgilidir: *Kim olduğumuz*, yani kendimizi tanımlamak, dışarıdaki ve farklı olan ile sınır çizmemi mümkün kılar. Öteki; karakterimizi, bireyselliğimizi paylaşmayan, *bizden* farklı olan, yabancı olandır. Smith'e göre zamana veya geçmişe geri dönüş, mekâna yani *vatana* dönüşe eşlik etmektedir. Bu anlamda *Altın Çağ*'ın ikinci işlevi, topluluğu kendi tarihî mekânına yerleştirmek ve yeniden köklendirmektir. *Altın Çağ* anılarının üçüncü işlevi kuşaklar arasında devamlılık ya da süreklilik duygusu oluşturmaktır. *Altın Çağ* anılarının dördüncü işlevi, bir topluluğun üyelerine geçmişteki büyüklüklerini ve dolayısıyla içsel değerlerini hatırlatmaktır. Son olarak *Altın Çağ*'ın anıları, o altın geçmişin ortaya çıkardığı gerçek doğadan kaynaklanan görkemli bir kaderi yansıtır ve işaret eder (36-52).

Özgünlüğün kanıtlandığı proje, psikolojik ve politik ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Proje ile ilk çağlara kadar giden bir geçmişin tahayyülü, Makedon ulusunun bu ihtiyacını karşılamak için bir araç olarak görülmektedir. Makedonların *Altın Çağ*larının keşfedildiği proje ile, her şeyden önce Makedon ulusunun kökenleri üzerine bir anlatı inşa edilmekte, etno-tarihi keşfedilmekte ve ulusun özgünlüğü kanıtlanmaktadır. Bu anlamda *biz kimiz* ve *nereden*

geliyoruz sorusuna cevap veriyor: *Biz Makedonlarız* ve bu bölgede otantik bir halk olan antik Makedonların halefleriyiz. İkinci olarak proje aracılığıyla Makedon ulusunun doğduğu yer olan *vatanı* tahayyül ediyor. En az üç bin yıldır ataların, kahramanların, azizlerin yaşadığı, çalıştığı savaştığı ve zafer kazandığı bir tarihî mekândır bu. Üçüncüsü, proje Makedon ulusunun zaman ve mekândaki sürekliliğini ortaya koymaktadır. Proje aracılığıyla Makedon milleti kesintisiz tarihsel devamlılığa sahip bir millet olarak hayal ediliyor. Dolayısıyla projenin en önemli işlevlerinden biri *Makedon halkının tarih boyunca süren varlığını kanıtlamaktır*. Dördüncü olarak proje, Makedonları şanlı ve kahramanca geçmişi hakkında bilinçlendirerek; adaletsizliklere, işgallere ve asimilasyonlara rağmen, Makedon halkının ayakta kalmayı başardığının mesajını veriyor. Proje, aynı zamanda Makedon ulusunun yüksek değerleri ve güçlü karakteri mesajını da aktarıyor. Son olarak proje geçmişi veya Altın Çağları vurgulayarak bugünde ve gelecekte ulusun nasıl davranması gerektiği konusunda yol haritasını çiziyor.

Mekânsal ve simgesel olarak temsil edilen tarih kahramanlıklar, fedakârlıklar ve bağımsızlıklar için verilen mücadelelerle doludur. Çünkü, proje Makedon ulusunun uzamsal olarak yerliliğini, kültürel olarak özgünlüğünü ve zamansal olarak sürekliliğini göstermenin yanı sıra; aynı zamanda Makedon ulusunun bağımsızlık, özgürlük ve egemenlik için tarih boyunca verdiği mücadeleyi de temsil etmektedir. Tüm bu motiflere projenin en önemli simgelerinden biri olan, Zafer Takı (Porta Makedonija) eklenmektedir. Zafer Takı, Makedonya'nın bağımsızlığını vurgulayan önemli bir simgedir. Bu yapıtın resmî açılışı sırasında Başbakan Gruevski, *...bir milletin, halkın veya devletin elde ettiği bağımsızlıktan daha büyük bir zafer var mıdır...?* cümlelerini dile getirmiştir (Отворена порта 'Македонија, 2012: 4).

Zafer Takı'nın göstergebilimsel bir çözümlemesi gerçekleştirildiğinde, öncelikle anıtın her iki tarafında 32 mermer rölyef bulunmaktadır. Bir tarafta rölyeflerle Neolitik çağlardan başlayarak bağımsızlığa kadar Makedon kültürü sembolleştirilmektedir. Anıtın diğer tarafında bulunan rölyeflerde antik dönemden 2004 yılına kadar Makedonya'nın tarihine ışık tutulmaktadır (Ристески, 2016: 281).

Yukarıda betimlendiği gibi proje kapsamında Makedonların tarihi antik Makedonya döneminden simge ve figürlerle temsil edilmiştir. Devamında ise erken Hristiyan tarihsel dönemi vurgulanmıştır. Makedon ulusal uyanışı ve bağımsızlık mücadelesini simgeleyen 19. yüzyıl ile devam edilerek -faşizmle mücadele dönemi de simgelenmiştir. Makedon ulusunun mimarî nesnelere, anıtlar, heykeller ve diğer sanat eserlerinde eklemlenen bu doğrusal tarih anlayışı, modern dönemle sona ermektedir. Modern dönem, 2001 Makedonya Çatışmasında (22 Ocak 2001- 12 Kasım 2001) şehit düşenlerin anısını taşıyan anıt aracılığıyla yaşatılmaktadır.¹⁰ Üsküp Meydanı Makedon tarihinden önemli kişileri birleştirecek bir *topoğrafya* olmalıdır. Bu kişilerin bağı, antik çağlardan 21. yüzyıla kadar Makedon halkının ismini ve kültürünü tarihsel süreklilik içinde ortaya çıkarmaktadır (Stojkoski, 2015: 38).

Ulus inşa etme sürecinde, tıpkı homojen ulusal bir topluluğun hiçbir zaman mevcut olmaması gibi milletin ve tarihin de tek bir biçimde sınırlanamayacağı bir gerçektir. Farklı sınıf, kast, zümre, mezhep, bölge ve etnik topluluklar milletin değişik yorumlarını ve muhalif anlatılarını benimseyebilmektedir (Smith A., 2015: 52).

Üsküp 2014 Projesi'nde somutlaştırılan bu tarih anlayışının, Makedon ulusunun geçmişine ilişkin sosyalist anlatıya ve olası

¹⁰ Makedonya devletinin etnik gruplar arasında kurduğu yapısal eşitsizlik ve dışlayıcı politikalarına karşı tepki 2001'de silahlı çatışmanın başlamasıyla farklı bir evreye girmiştir. Arnavutlar, 1999'da Kosova Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Makedonya'da bir ayaklanmanın hazırlıklarını yapmaya başladılar. Bu ayaklanmanın amacı, Makedonya'nın Batı tarafını ilhak etmek ve Arnavutluk ile birleştirmek değil, Arnavutların Makedonya Devleti'nin içerisinde sosyo-politik statüsünü güçlendirmek ve Makedonlar ile eşit haklara sahip olmaktır. Böylelikle Şubat 2001'de Kosova'ya yakın Makedon köyü olan Tanuşevci'de bir güvenlik görevlisinin Ulusal Kurtuluş Ordusu (UÇK) tarafından öldürülmesi ile silahlı çatışma başlamıştır. İki taraftan yüzlerce kişinin öldürülmesine neden olan silahlı çatışmaların durdurulması için UÇK'yı siyaseten temsil eden Ali Ahmeti; derhal ateşkes ilan edilmesi, Makedonya'da yaşayan Arnavut topluluğuna geniş haklar verilmesi, halkın silahsızlanması ve genel af ilan edilmesi gibi taleplerde bulunmuştur. Haftalar süren yoğun görüşmelerden ve gerekli şartlar sağlandıktan sonra 13 Temmuz 2001'de Ohri'de barış çerçeve antlaşması imzalanmıştır. Ohri Antlaşması, Makedonya'daki dört siyasi parti liderinin yanı sıra dönemin Makedonya Cumhurbaşkanı Boris Trajkovski, ABD'nin özel elçisi James Pardew ve AB'nin özel elçisi François Leotard tarafından da imzalanmıştır. ABD ve AB, bu anlaşmanın gerçekleşmesinde garantör rolü üstlenmişlerdir. Bkz. Abdülmecid Nuredini, *Osmanlı Sonrası Makedonya* (Üsküp: Matüsiteb, 2008), 143.

farklı tarih okumalarına bir tepki olarak okunması gerekmektedir. Bu tarih anlayışı, Makedon halkının ulusal tarihi konusunda farklı okumaları ortadan kaldırmayı ve tek tip tarihyazımını dayatmayı amaçlamaktadır. Smith'in ileri sürdüğü gibi;

Tarihin muhalif okumaları ve çok tarihlik şans dış olayların *uyandırma*da başarılı olduğu kimlik duygusunu boğabilir ve zayıflatabilir; birleşik bir tarih ve tek bir açıklama, *akla uygun* olabilir ve aşınmış bilinci *yönlendirebilir* (Smith, 2022: 245).

Bir halkın ulusal tarihini yapmak belli dönemlerini unutturmak veya gizlemek anlamına gelmektedir. Ernest Renan, *ulusun inşa edilmesinde unutmama ve geçmişi çarpıtma eylemi esastır* (Renan, 1946) diyerek unutmamanın ve geçmişin çarpıtmasının ulusu ve ulusal kimliği inşasında ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Milliyetçilik geçmişi tek yönlü olarak kavradığı için ideolojisiyle ve ilkeleriyle uyum içinde olmayan bazı tarih dönemlerini ulusal anlatı ve halkın kolektif belleğinden dışlama ve unutturma eğilimindedir.

Makedon ulusunun geçmişinin farklı yorumları özellikle ulusun etnik ve kültürel kökenleriyle ilgilidir. Kuzman, VMRO-PDMNE hükümetinin *antikleşme* ile Makedonların Slav kökenli bir halk değil, antik Makedonların mirasçıları olduklarını kanıtlamak istediğini ileri sürmüştür. Ona göre Slav (Orta Çağ) dönemi, Makedonya'nın binlerce yıllık tarihinin sadece küçük bir dipnotudur (Паско Кузман-Скулптурите во владата, 2007).

Sosyalist dönemde inşa edilen Makedon ulusunun kökenleri ve kültürel kodlarına ilişkin söyleme karşıt olarak inşa edilen projeye, Makedonların kökenleri antik dönemde aranmaktadır. Sosyalist dönemde siyaset ve ideolojinin etkisi altında olan tarihyazımı ile tarihçiler, ideoloji yüklü bir tarih yazarak Makedon halkının antik dönemden beri sahip olduğu tarihsel sürekliliği tamamen gizlemiştir. Bu ise Makedon halkının Slav kökenli olduğu söyleminin, antik söylem üzerinde hakimiyet kurmasına neden olmuştur (Панов М., 2011). Makedon ulusunun tarihine ilişkin bu yeni paradigma yalnızca Makedonların etnik kökeniyle ilgili değildir. Çünkü Makedon ulusunun geçmişini nasıl yorumladığı konusunda Makedon sosyalist tarihyazımını topyekûn bir olumsuzlamadır. Violeta Açkoska, proje kapsamındaki heykelleri ve diğer anıtları ima ederek mevcut vatansever sanatı Makedon halkı için gecikmiş bir tarih okulu olarak değerlendirmektedir.

Açkoska, sosyalist Makedon tarihyazımını eleştirerek onlarca yıldır yalnızca solun yücelttiği şahsiyetlerin tarih kitaplarını okuduklarını ve son derece yoksullaştırılmış bir tarihe sahip olduklarını söylemektedir. Çünkü, Makedonların, Yugoslav kimliğiyle özdeşleştirmek için yazılan siyah-beyaz bir tarihin ideolojik kalıpları içinde olduklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte Yugoslavya'nın müfredatını ve eğitim sistemini eleştirerek devletin ideolojik ihtiyaçlarından ve Yugoslavya'daki tüm halklar için tek yorumlu tarihyazımından dolayı Makedon halkının kendi tarihinden daha fazla, yabancı tarih öğrenmek zorunda kaldığını ileri sürmüştü, ona göre:

Tarih kitaplarında (...) İlinden Ayaklanması ve Gotse Delçev hakkında sadece üç cümle vardı. Yugoslav halklarının Büyük Tarihi'nde Büyük İskender hakkında sadece birkaç satır vardı (...) Komşularımız gibi kendi tarihimizi tanıma ve sevme zamanı gelmiştir (Ачкоска, 2014).

Makedonya'da ana muhalefet partisi olan SDSM'nin¹¹ *antikleşme* sürecine yönelik eleştirilerine cevaben Cumhurbaşkanı George Ivanov, SDSM'nin Makedonya Komünist Partisi'nin halefi olarak, Makedon halkının kökenleri ve genel olarak Makedon halkının tarihi üzerindeki hikâyenin Yugoslavya'nın parçalanmasıyla birlikte sona erdiği tezini ileri sürmüştür: *Köklerimizin olmadığı, yapay bir yaratık olduğumuz, bize sözde güvenlik sağlayan Yugoslav tarihine bağlı kalmamız gerektiği tezi yeter artık* (...) (He ми е важна, 2009).

Ivanov *köklerimizin olmadığı* ifadesiyle doğrudan Makedonların Slav olduğu anlatısını hedef almıştır. Aslında Ivanov, Makedon halkının kökenlerinin Antik Makedonya tarihinin derinliklerinde olduğunu vurgulamaktadır. Ivanov, SDSM'nin, Makedonların kendi ulusal tarihlerini resmî tarih yazımının çerçevesi dışında inceleyemeyecekleri fikrine nihayet son vermesi gerektiğini ileri sürmüştür. SDSM hâlâ, Makedon halkının tarihine yalnızca iki sayfanın ayrıldığı Yugoslav döneminin tarih yazımına inanmaktadır (He ми е важна, 2009).

VMRO-DPMNE hükümeti, çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel bağı vurgulamakla *Slavizm'* den ayrılışı ideolojik çatışmanın bir dışavurumu olarak nitelemektedir. Dolayısıyla 2006 yılından sonra yürütülen *antikleşme* politikaları, sosyalist-

¹¹ Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği.

komünist dönemde inşa edilen ulusal anlatıdan radikal paradigma-
tik bir değişimdir. VMRO iktidarının Slav tezi yerine antik Make-
don tezini koymasının arkasında, güney Slav topluluğunun bir par-
çası olarak etnik Makedonlar'ın Slav kökenli olduğu fikrinin komü-
nistler tarafından inşa edildiği görüşü yer alır. Bu anlamda Üsküp
2014 Projesi ile inşa edilen tarih, toplu bellek yitimine doğru atılan
bir adımdır ve sosyalist mirasından radikal bir kopuşun ifadesidir
(Sardzoska, 2016: 155).

Milleti millet yapan geçmiştir; bir milleti diğerleri karşısında
meşru kılan geçmiştir ve tarihçiler de onu yazan insanlardır. Ancak
bu geçmişle ilgili bir tuhaflık söz konusudur. Milliyetçilik söz ko-
nusu olduğunda, gerçek tarih meselesi konu dışıdır. Millî tarihlerin
gerçek olarak kutsadıkları gerçeğe uygun olan değil, cemaati bir
araya getirdiği düşünüldür. Dolayısıyla, geçmişten topluluk için
işe yarayan ne varsa seçilir, zamandan ve uzamdan *gerçekler* olarak
sunulur (Özkırmı, 2010: 166-167).

Siyasi mimarları Üsküp 2014 Projesi'yle bu alternatif ulusal
tarihi üretme hakkını ancak Osmanlı ve sosyalist geçmişi gizleyerek
ve unutturarak elde ettiler. Buna göre, *lanetlenen* Osmanlı ve sosya-
list geçmiş susturularak ve resmî tarihyazımında ve ulusal anlatının
dışında bırakılır. Bu anlamda, Üsküp 2014 ile Makedon kimliğinin
antik çağlardan türeyen doğrusal bir gelişim gösterdiğini iddia
eden bir anlatı inşa edilmiştir. Bu projeye Makedonya'nın bugünü,
seçici bir geçmişe dayalı olarak idealize edilmiş, dolayısıyla bu al-
ternatif geçmiş ve anlatı ideolojik olarak ortaya çıkmıştır (Kubiena,
2012: 88-90). Makedon milliyetçiler ve VMRO-DPMNE hükümeti,
Üsküp 2014 Projesi'yle sosyalist dönemde *kaybedilen* ulusal kimlik-
lerini geri istemekte ve böylece Makedonya'nın sosyalist geçmişiyile
hesaplaşmayı temenni etmektedir. Bu bakımdan proje, etnomitolo-
jiye dönüştürülen ideolojileştirilmiş bir tarihyazımının yansıması-
dır (Димитров, 2011: 18).

SONUÇ

Makedonya'daki milliyetçiler tarafından Makedon halkının
tarihini yeniden yazma ve mitsel tarihini keşfetme girişimi olan *an-
tikleşme* süreci, Balkan ülkelerinin ulusal tarihe veya geçmişe yöne-
lik anlayışından farklılık göstermemektedir. Başından beri Balkan-
lar'daki tüm uluslar ve ulusal kimlikler uzun *hayalî* bir tarihsel

geçmişe dayandırılarak inşa edilmiştir. Ulus tasavvurunun bu biçimi, literatürde *ilkçi* olarak bilinen yaklaşımla uyumludur. Bu yaklaşıma göre milletler, kökleri hatırlanmayacak kadar tarihin derinliklerine uzanan doğal varlıklardır. Bu yaklaşımı sıklıkla benimseyen milliyetçiler, dünyanın milletlere bölünmüş olduğunu ve milletlerin çok eski çağlardan beri devamı olduğunu savunurlar. Bu kuramsal çerçeve içerisinde *Antikleşme*yle Makedonların, Balkanlar'ın en eski uluslarından biri olduğu tahayyül edilmektedir. Ayrıca bu yeni anlatıda, Makedon halkı komşu Slav halklarından özgün ve dolayısıyla farklı olarak hayal edilmektedir.

Antikleşme süreciyle VMRO-DPMNE hükûmeti, Makedon halkının etno-tarihini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın da temel iddialarından birisi budur. Burada etno-tarih kavramı, bir milletin geçmişinin nesnel olarak keşfedilmesi ve araştırılması değil, mitolojik bir geçmişin keşfedilmesi, hatta gerektiğinde onun tamamen icat edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Milliyetçilik çağında milletin oluşması ve varlığını sürdürebilmesi bakımından böyle bir geçmişe tasavvur edilmesi zaruridir; fedakârlıklarla, kahramanlarla, büyük savaşlarla vb. dolu şanlı bir geçmiştir bu.

Makedonya örneğinde, mitsel tarihin bu biçimi, çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel ve tarihsel sürekliliği meşrulaştıran bir anlatı olarak ortaya çıktı. Bu anlatı aracılığıyla Makedon milleti şanlı bir geçmişe sahip bir millet olarak hayal edilirken, Makedonları, insanlık tarihinin bildiği en büyük askerî liderlerinden biri olan Büyük İskender'in doğrudan mirasçıları olarak gösteriyordu.

Bu perspektiften bakıldığında, Makedon ulusunun etno-tarihini veya mitik geçmişinin keşfetmenin temel nedeni ve ana motivasyonun, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan gibi komşular tarafından *inkar edilen* bir ulus olmasıyla ilgili olduğunu savunuyoruz. VMRO-DPMNE hükûmetini ve milliyetçileri böyle bir girişime iten ikinci neden ise 1991 sonrasında Makedonya'da ortaya çıkan revizyonist eğilimlerle ilgilidir. Revizyonist tarihçiler ve politikacılar, sosyalist dönemin Makedon tarih yazımının, siyasetin ve ideolojinin etki altında kalarak Makedon halkının gerçek tarihini ve geçmişini gizlediğini, çarpıttığını ve yanlış yazdığını savundular. Onlara göre sosyalist dönemde Makedon milliyetçi düşüncesinin dayandırıldığı tarihî ve kültürel temeller istikrarsız ve Makedon milletinin

otokton olduğunu ve komşu Slav halklarından ayrı veya farklı olduğunu kanıtlamak için yetersizdir. Onlara göre komşu halkların Makedon milletinin varlığını inkar etmesinin temel nedeni budur. Bu varsayımdan hareketle, *antikleşme* sürecinin ve politikalarının siyasî mimarları, Makedon ulusunun otokton, özgün, etnik ve kültürel bakımından benzersizliğini *diğerleri* karşısında kanıtlamaları halinde, *Makedonya Meselesine* son vereceklerini düşünüyordular.

İktidar-tarih ilişkisi çerçevesinden hareketle bu çalışmamızdaki diğer bir iddiamız da, *antikleşme* ile keşfedilen, hatta *icat edilen* Makedonların etno-tarihinin özünde politik ve ideolojik olmasıdır. Çünkü, bir söylem olarak *antikleşme* Makedon ulusu ve ulusal kimliğini inkar eden komşu devletlerin *Makedonya Meselesi* karşısındaki politik ve ideolojik tezlerine bir tepki olarak düşünülmüştür. Öte yandan *antikleşme* sosyalist dönemin resmi ulusal anlatısına bir tepki olarak formüle edilmişti. *Antikleşme* sosyalist dönemin ideolojik gözlükleriyle yazılmış tarih yazımının olumsuzlamasıdır. Diğer yandan belli ideolojik kalıplar çerçevesinde bir tarih yazma girişimidir. Bu yeni anlatının siyasî mimarlarına göre, sosyalist dönemde Makedon ulusunun geçmişi, siyasî ve ideolojik nedenlerle kasıtlı olarak gizlenmiş ve çarpıtılmıştır. Bundan dolayı sosyalist dönemde oluşmuş ulusal anlatı ve ulusal tarih, kültürel ve sembolik düzeyde Makedon halkının Balkanlar'daki diğer Slav halklarından yeteri kadar ayırımını vurgulamıyordu.

Ancak tüm bunlara rağmen *antikleşme*, yani çağdaş ve antik Makedonlar arasında kültürel ve tarihî süreklilik kuran tezinin hem bilimsel hem de politik açıdan istikrarsız olduğu gözüküyor. VMRO-DPMNE'nin iktidar dönemiyle sınırlanan bu yeni konjonktürel paradigma, sosyalist dönemde inşa edilen ve Makedonların Slav kökenli bir halk olduğu yönündeki ulusal paradigmanın yerine geçemediği de apaçık bir şekilde görülmektedir. Elbette bu söylemin veya tezinin ne düzeyde içselleştirildiğini tespit etmek zordur. Ancak görünen o ki, geniş kitleler ve entelektüel seçkinler nezdinde bu teori yabancı kaldı ve yeterince kanıtlanamadı.

KAYNAKÇA

Aksakal, H. (2015). *Türk Politik Kültüründe Romantizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Aliu, M. (2023). *İktidar, Kimlik ve Mekan: Üsküp 2014 Projesi Üzerine Bir İnceleme*. Üsküp: İDEFE.
- Aydın, M. (1990). "XIX. Yüzyılda Bulgar Meselesi." *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri içinde*, 281-285. Ankara: TTK.
- Banac, I. (1984). *The National Question Origins, History, Politics*. London: Cornell University Press.
- Berger, S. (2009). "The Comparative History of National Historiographies in Europe: Some Methodological Reflections and Preliminary Results." *Nations and their histories: constructions and representations içinde*, Hazırlayan: S. Gemenne, 29-45. London: Palgrave Macmillan.
- Berkowitz, P. (2003). *Nietzche Bir Ahlak Karşıtının Etiği*. Çev. E. Demirel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozeva-Abazi, K. (2002). *Trajtësimi i Identitetit dhe Kombëtare Bullgare dhe Serbe 1800-1900*. Çev. U. Poshka. Shkup: Logos-A.
- Brailsford, H. (1971). *Macedonia: its races and their future*. New York: Arno Press.
- Brunnbauer, U. (2003). "Serving the Nation: Historiography in the Republic of Macedonia (FYROM) After Socialism." (4): 161-181.
- Çelik, H., v.d. (2013). "Söylem Analizi." *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Ersanlı, B. (1992). *İktidar ve Tarih Türkiye'de Tarih Tezin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: AFA Yayınları.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. Çev. Veli Urhan. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Hacısalihoglu, M. (2019). Geçmişle Bitmeyen Kavga: Balkanlarda Tarih ve Tarihyazımı. *Doğu Batı Dergisi*. (89): 47-74.
- Hacısalihoglu, M. (2020). "Makedonya Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı." *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı içinde*, Hazırlayan: Mehmet Hacısalihoglu, 227-286, İstanbul: Balkar.

- Hobsbawm, E. (1999). *Tarih Üzerine*. Çev. Osman Akınhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2010). *Milletler ve Milliyetçilik*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kubiena, M. (2012). "Skopje 2014- Musealizing the City, Re-inventing History?" *The Western Balkans Policy Review*, 2 (1): 78-99.
- Marinov, T. (2010). "Historiographical Revisionism and Re-Articulation of Memory in the Former Yugoslav Republic of Macedonia." *Sociétés politiques comparées*, (25): 1-19.
- Mazower, M. (2017). *Bizans Çöküşünden Günümüze Balkanlar*. Çev. A. Ozil. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın peygamberleri Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. Çev. T. Birkan. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nietzsche, F. (2000). *Tarih Üzerine*. Çev. N. Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.
- Nuredini, A. (2008). *Osmanlı Sonrası Makedonya*. Üsküp: Matüsitemb.
- Özkırmı, U. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Pichler, R. "Visual historical anthropology." *Cargo*. tarih yok. <https://cargocollective.com/robert-pichler/Skopje-2014>.
- Renan, E. (1946). *Millet Nedir?*. Çev. Ç. İshan. Ankara: Sakarya Basımevi.
- Rocker, R. (2019). *Milliyetçilik ve Kültür*. Çev. Ç. A. Çıkaroğlu. İstanbul: Kaos Yayınları.
- Rogos, A. (2018). "Antiquization processes in the Macedonian, Kazakh and Turkmen National Narratives: Visual constructs that shape political conceptions." *Open Political Science*, 1(12): 111-124.
- Rossos, A. (2008). *Macedonia and the Macedonians A History*. Stanford and California: Hoover Institution Press.

- Rudomentof, V. (2001). *Nationalism, Globalization and Orthodoxy*. London: Greenwood Press.
- Rusinow, D. (1995). "The Yugoslav Peoples." *Eastern European Nationalism in the Twentieth-Century* içinde, Hazırlayan: Peter Sugar, 305-314, Washington: University Press of America.
- Sardazoska, N. (2016). "Mapping and Homogenization of Memory: From Urban Reinvention of the City of Skopje Toward Conflicting Narratives of Porosity in the Spatial Historical Landscape." *İnterpretacije Jugoslovenskih Sukoba i Njihove Posledici Između Sustinskog i Dijaloga* içinde, Hazırlayan: Goran Tepšić, 147-158, Beograd: Forum ZFD.
- Smith, A. (1997). "The 'Golden Age' and National Renewal." *Myth and Nationhood* içinde, Hazırlayan: George Schöpflin, 36-59, New York: Routledge.
- Smith, A. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. Çev. D. Kömürcü. İstanbul: Everest.
- Smith, A. (2002). *Ulusların Entik Kökeni*. Çev. Sonay Bayramoğlu. Ankara: Dost Kitabevi.
- Smith, A. (2014). *Milli Kimlik*. Çev. B. S. Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. (2015). *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*. Çev. F. Çallı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Smith, A. (1999). "Nationalism and the Historians." *Mapping the Nation* içinde, hazırlayan: Gopal Balakrishman, 175-197, London ve New York: Verso.
- Stojkoski, Z. (2015). "Attempts to Re-read the Macedonian history, the Issue of Continuity and the Role of the Cultural Memory." *Cultural memory Conference Proceedings*, 2(2): 33-44.
- Todorova, M. (2015). *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*. Çev. D. Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular*. Çev. Ö. Arıkan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Troebst, S. (2003). "Историската политика и историските 'ремек-дела' во Македонија пред и по 1991." *Newbalkanpolitics*. (Tarih yok). <https://www.newbalkanpolitics.org.mk>.
- Tziampiris, A. (2011). "Greece and the Macedonian Question: an assessment of recent claims and criticisms." *Southeast European and Black Sea Studies*, 11(1): 69-83.
- Vangeli, A. (2011). "Nation-building ancient Macedonian style: the origins and the effects of the so-called antiquization in Macedonia." *Nationalities Papers*, 39(1): 13-32.
- "Античките Македонци-омилени стражари за Туристите-еве како се избираат." *MKNews*. 25 Ağustos 2014. <https://mkd-news.com/antichkite-makedontsi-omileni-strazhari-za-turistite-eve-kako-se-izbiraat>.
- "Античките копја пробија и во историјата." *Дневник*. 16 Haziran 2009.
- "Антиката ќе ја разгори битката меѓу Иванов и Фрчковски." *Нова Македонија*. 28 Ocak 2009.
- Ачкоска, Виолета. "Време е да си ја сакаме сопствената историја!" *Faktor*. 21 Eylül 2014. <https://faktor.mk/intervju-violeta-achkoska-vreme-e-da-si-ja-sakame-sopstvenata-istorija>.
- Апостолски, Михајло. (1969). *Историја на Македонскиот Народ*. Скопје: Институт за Национална Историја.
- Велиновска, Мирка. "Кај ќе беше цивилизацијата без антиквизација." *Нова Македонија*. 15 Temmuz 2010.
- "Во 'Илјадата' Хомер има употребено 83 збора кои ги има и во денешниот македонски јазик!" *Фокус*, (726). 29 Mayıs 2009.
- "Генетиката потврди дека сме потомци на Александар Македонци." *Вечер*. 27 Mayıs 2009.
- Георгиевски, Борис. "Минатото ја загрозува иднината." *Глобус*, (132). 27 Ekim 2009.
- Георгиевски, Борис. "Молитвата на античките копачи." *Глобус*, (92). 20 Ocak 2009.

- Гроздановски, Сортир. (2016, 2 20). "Во прилог на Македонската античка приказка." *Macedonianword*. 20 Şubat 2016. <https://macedoniannewssite.wordpress.com/2016/02/20>.
- Димитар Димитров. "Импlications на антиквизацијата." *Дневник*. 18 Haziran 2011.
- Донски, Александар, v.d. "Кoj се плаши од античкомакедонската историја?" *Нова Македонија*. 26 Şubat 2009.
- Донски, А. (2010). *Античките Македонци не биле Грци*. Штип: МНЛД Григор Прличев.
- Донски, Александар. (2010). "Етно-културната Засебност на Античките Македонци во Делото на Павсанија." *Годишен зборник институт за историја и археологија*, 1(1): 127-136.
- "Иванов: Ние сме 100 проценти Македонија." *Вечер*. 19 Eylül 2009.
- Катин, Славе: "Ѓорѓија Џорџ Атанасоски донатор на првиот споменик на Александар Македонски во Македонија." *MakedonskoSonce*. 26 Eylül 2018 <http://makedonskosonce.com/14795>.
- "Кои сме ние?" *Утрински Весник*. 4 Temmuz 2009.
- Крамариќ, З. (2010). Меморија, историја, траума. *Спектар*, (55): 91-109.
- "Македонија сега може да ја види и својата историја." *Вечер*. 3 Mayıs 2010.
- "Македонците се историска и цивилизациска реалност". *Дневник*. 3 Ağustos 2011.
- "МАНУ бара да се направи етногенеза на Македонците." *Нова Македонија*. 17 Nisan 2009.
- Маринов, Чавдар. (2014). *Македонското прашање од 1944 до денес Комунизмот и национализмот на Балканот*,. (Џевџ Д. С. Тодоров. Скопје: Фондација Отворено Општество-Македонија.

"Национализмот живее во грчките учебници по историја." *Нова Македонија*. 4 Eylül 2009.

Наум, Митрополит. "За македонскиот идентитет." *Македонска Нација*. 13 Temmuz 2011. <https://mn.mk/komentari/4506-Za-Makedonskiot-Identiet>.

"Не ми е важна личната кариера, важна ми е иднината на Македонија." *Фокус*, (714). 6 Mart 2009.

"Отворена порта 'Македонија." *Нова Македонија*. 9 Ocak 2012.

Панов, Митко. "Просветлување на историјата на Македонија." 16 Şubat 2011. <http://www.mn.mk/komentari/3604>.

Панов, Митко (2008). "Македонија и Словените." *Историја на Македонскиот Народ içinde*, hazırlayan: Тодор Чепреганов, 79-90. Скопје: Институт за национална историја.

"Паско Кузман-Скулптурите во владата раскажуваат Македонска историја стара 7.000 години." *Clubs*. 1 Ağustos 2007. <http://clubs.dir.bg>.

Пери, Данкан. (2001). *Политика на Теророт Македонското Револуционерно Движење во Периодот од 1893 до 1903 година*. Сев. Ферид Мухиќ. Скопје: Магор.

Петрески, Владимир. "Горѓе Иванов-пет години чекоренје наназад на евроатланските интеграций." *Вистономер*. 8 Nisan 2014. <https://vistinomer.mk>.

"Почнува изградбата на музејот на вода." *Вечер*. 3 Mayıs 2008.

"Потомците на Александар на македонско тло." *Vreme*. 12 Temmuz 2008. <https://time.mk/arhiva>.

"Премиерот заборави на четири милиони наследници на Александар Велики на суматра." *Фокус*, (691). 26 Eylül 2008.

Ристески, Љубчо. (2016). "'Порта Македонија', од псевдокласицизам до споменик на културата, од политичка ритуализација до граѓанска демистификација." *Poznanske Studia Slawistyzne*. (17): 279-300.

"Скопје под лупа." *Prizma*. 05. 01. 2018.
<http://skopje2014.prizma.birn.eu.com>.

Стојанов, Дарко. (2020). "Од маргините кон центарт: митот за античкото потекло како основ за поделби во современото македонско општество." *Ние наспроти другите: Симболички поделби во Северна Македонија* içinde, hazırlayan: Јован Близнаковски ve Петар Годоров, 45-68, Скопје: Датапонс.

Томе Бошевски, v.d. (2005). "По трагите на писмото и јазикот на Античките Македонци." *Прилози. Одд. мат.тех. науки*, 26 (2): 7-122.

Томе Бошевски, v.d. (tarikh yok). По трагите на писмото и јазикот на Античките Македонци. *Прилози. Одд. мат.тех. науки*, 26 (2): 51-121.

Урбанек, Катарина, v.d. (2011). *Скопје-светското копиле*. Скопје: Готен.

"Хунзите во Македонија." *Народна Војла*. 1 Август 2008.
<http://www.narodnavolja.com/articles2008/08/txt13.php>.

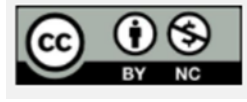
Чубриќ, Д. "Веќе не го барам гробот на Александар Македонски, сега пишувам студија, вее археологот Паско Кузман." *Сакам да кажам*. 14 Kasım 2018.
<https://sdk.mk/index.php>.

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

**CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION
DECLARATION:** According to the author's statement at the application stage;
There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential)
and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.

